Dr. JANKO PENIĆ

VAŽNOST AUKTORITETA U ODGOJU NARODA

(Pretiskano iz „Bogoslovske Smotre“ br. 1 i 4, 1941.)

ZAGREB 1941.

TISAK NARODNE TISKARE, ZAGREB, KAPTOL 27

VAŽNOST AUKTORITETA U ODGOJU NARODA.

SUMMARIUM.

Magnus est valor auctoritatis in educatione populi. Natura enim humana socialis est. Ex societate autem tanquam proprietas necessaria resultat auctoritas, sine qua societas existere non potest. Tam numerosa sunt subiecta auctoritatis in familia, civitate, Ecclesia et societatibus liberis, ut relative parvus sit numerus hominum, qui sine ulla auctoritate inveniuntur. Enumerantur causae destructionis auctoritatis in regionibus nostris: natura humana corrupta, massones, communismus, crisis auctoritatis, ipsa subiecta auctoritatis necnon traditionalis educatio populi nostri in spiritu oppositionis. Omnium causarum ultima maximi momenti videtur esse. Exponitur relatio fratrum: Stephani et Antonii Radić erga auctoritatem. In programmate politico eorum multum aestimatur auctoritas, in praxi autem Antonius auctoritatem saepe crisi subiiciebat. Strenuissima propugnatrix auctoritatis Ecclesia catholica est. Nostris temporibus, sicuti etiam saeculis elapsis, Ecclesia catholica est audacissimus defensor auctoritatis civilis, familiaris et suae ipsius. Ultimo commendantur media ad auctoritatem salvandam atque augendam: imprimis honor debitus Deo, auctoritati supremae, exhibeatur, deinde omnes functionares societatum et debita scientia et bonis moribus imbuti sint. Factor magni momenti sunt scholae, et ulterius sincera collaboratio civitatum cum Ecclesia catholica.

Svjetski je rat u temeljima potresao mnoge duhovne vrednote ljudskoga društva. Pao je idealizam. Oslabljuju plemenite težnje za naukom. Gubi se ljubav prema umjetnosti. A u koliko postoji volja za naukom i umiječem, biva to više na komercijalnoj bazi — radi kruha, odnosno položaja — nego iz težnje, da se ljudsku zajednicu obogati i zaduži nečim trajne vrijednosti i neumrle uspomene. Mjesto kršćanskoga je univerzalnoga altruizma nastupio u društvu poganski egoizam, mjesto povjerenja strahovito sumnjičenje, mjesto uzvišene ljubavi podla mržnja, koja radi na istrebljenju neprijatelja.

No najgore je prošao auktoritet. Nestaje ga ne samo iz svagdanjega saobraćaja i društavâ, koja su ljudi svojom slobodnom voljom osnovali pak ih mogu kad god hoće i raspu-

stiti, nego i u obitelji i u državi, tim nužnim društvima, koja počivaju na samom naravnom zakonu, koji je od svih zakona najjači i najsvetiji. Ljudi se u modernim državama vladaju prema auktoritetu kao da je uzakonjena Rousseau-ova[1] teorija, po kojoj narav određuje čovjeka na samotan, a ne na društven život. Društveni bi ili državni život bio plod slobodnog ugovora, koji mogu ljudi upravo tako razvrći kako su ga i sklopili. Jer je nemoguć povratak k primitivnom — samotnom životu, to bi zakonodavstvo trebalo osigurati pojedincu u državi punu slobodu u razvoju njegove individualnosti.

Svrha je naše rasprave dokazati, da sama narav upućuje čovjeka na zajednički život; da je u društvu auktoritet nužna vlastitost, koja izvire iz same naravi društva; da je društvo to jače, što je auktoritet veći; konačno, potrebno je pokazati sredstva i načine, kako valja narod odgajati, da poštuje auktoritet, bez koga je nemoguć svaki ljudski saobraćaj.

I. Čovjek je društveno biće.

1. Čovjek dolazi na svijet u takovim životnim okolnostima, da treba za uzdržavanje mnogo stvari, kojih si sam ne može privrijediti. Životinje sama priroda oblači i naoružava. Njima daje jaki instinkt, po kome nepogriješivo teže za onim što im koristi, a izbjegavaju što im škodi. Životinje upućuje sama narav, kako će si gnijezda graditi, hranu tražiti i lijekove naći. Kod čovjeka svega toga nema. Čovjek se rađa bez odijela. Hranu i stan mu drugi daju. Nekoje će si od životnih potreba moći sam namiriti tek kasnije kad odraste i to nakon dugoga vremena i teških životnih borba. A svim životnim zahtjevima sam po sebi ne će moći nikada udovoljiti. Prema tome je čovjek nužno upućen na drugoga. Priroda ga nuka da živi u društvu.

[1] Za Rouseau-a veli M. de Wulf: »J. J. Rousseau accomplit sur le terrain du droit naturel l'oeuvre entreprise par Montesquieu dans le domaine du droit politique. L'état de nature, où l'homme est naturellement bon, est la vie solitaire. L'état social, basé sur un contract, a amené la division du travail, la propriété individuelle, l'inégalité des situations, et a mis fin à ce bonheur. Comme il est impossible de faire retour à l'état de nature, il faut s'en rapprocher, en supprimant ce qui est factice, et en assurant par un ensemble de droits et de libertés imprescriptibles, le libre essor de l'individualité. Rousseau fonde sur le sentiment naturel une morale et une philosophie de la religion. De son vivant il vit ses idées envahir les masses; ses principes ont hâté la Revolution.« (Traité élém. de philos. II[4] 97).

Sv. Toma Akvinac[2] razvija pitanje društvenosti ljudske naravi ovako: »Naturale est homini, ut sit animal sociale et politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia, quod quidem naturalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura praeparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura praeparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi haec omnia officio manuum posset praeparare, ad quae omnia praeparanda unus homo non sufficit. Nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale, quod in societate multorum vivat. Amplius, aliis animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea, quae sunt eis utilia vel nociva, sicut ovis naturaliter aestimat lupum inimicum. Quaedam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales, et alia eorum vitae necessaria. Homo autem horum, quae sunt suae vitae necessaria, naturalem cognitionem habet solum in communi, quasi eo per rationem valente et universalibus principiis ad cognitionem singulorum, quae necessaria sunt humanae vitae, pervenire. Non est autem possibile, quod unus homo ad omnia hujusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quod in multitudine vivat, et unus ab alio adiuvetur, et diversi diversis inveniendis per rationem occuparentur, puta, unus in medicina, alius in hoc, alius in alio«.

Kardinal Belarmin[3] umno opaža: »Bruta quidem sunt a natura ita instructa, ut possint sibi sigula sufficere, homo tam multis rebus indiget, ut solus vivere nullo modo possit. Nam bruta nascuntur vestita, et armata, et aestimativam habent ita determinatam ad omnia, quae sibi conveniunt, ut naturaliter sine ullo doctore statim noverint nidos aedificare, alimenta quaerere, et medicinam etiam sibi ipsis facere. At homo nascitur sine vestibus, sine domo, sine alimentis, omnium rerum egenus; et quamquam habet manus et rationem, quibus omnia instrumenta parare potest, tamen singula longum tempus requirunt, et adeo longum, ut sit impossibile sibi unum hominem sufficere ad omnia; praesertim cum nascamur rudes, et artes

[2] S. Thomas Aquin.: De regimine principum, l. I. c 1.

[3] S. Robertus Card. Bellarminus: De Laicis, c. 5.

magis doctrina, quam experientia discantur. Ergo necesse est, ut simul vivamus, et unus alium iuvet«.

2. Kad bi si čovjek i mogao sam pribaviti sve ono, što mu je potrebno za život, ipak mu je nuždan život u zajednici, da se može zaštiti i obraniti od raznovrsnih napadaja i nepravda, koje dolaze od prirode, životinja i ljudi. Prirodne su nepogode: zima, poplava, nerodica i slično, takove i tolike, da je čovjek sam u borbi s njima posve nemoćan. Životinje su čovjeku u mnogim krajevima još i danas tako opasne, da im se čovjek jedva i u društvu s drugima opire. A nepravde su opet sa strane ljudi tolike, da ih se uza sve moderno zakonodavstvo i uza svu savršenost socijalne organizacije ne možemo dosta čuvati.

Kardinal Belarmin[4] upozoruje: »Etiamsi quisque sufficeret sibi ad vivendum, tamen numquam sufficeret ad protegendum se ab impetu ferarum et latronum, sed ad hoc necesse est convenire et collatis viribus resistere«.

3. Kad bi čovjek živio izvan društva, bio bi lišen mnogoga znanja, raznovrsnoga umijeća i mnogih kreposti. Kad bi čovjek živio samotno, ne bi bilo ni škola ni odgojnih zavoda. A baš su škole i odgojni zavodi najveći rasadnici znanja, umijeća i svih naravnih i vrhunaravnih kreposti: »Licet homo sufficeret sibi etiam contra hostes, tamen semper maneret rudis, et expers sapientiae et iustitiae multarumque aliarum virtutum, cum tamen ad hoc nati simus, ut mentem et voluntatem praecipue exerceamus. Nam scientiae et artes longo tempore et a multis inventae sunt, et sine doctore percipi non possunt. Iustitia autem nonnisi in societate exerceri potest, cum sit virtus constituens aequitatem inter plures«.[5]

4. I dar govora upućuje čovjeka na društveni život. Ma kakav bio prvotni govor kod čovjeka, on je naravno čovječje svojstvo i spada na cjelovitost naravi. Govorom saopćuje čovjek svoje misli i osjećaje drugome. Prema tome govor po naravi stvari traži društvo. Govor je silno sredstvo za usavršivanje i sticanje društvenih veza: »Hoc etiam evidentissime declaratur per hoc, quod est proprium hominis locutione uti, per quam unus homo aliis suum conceptum totaliter posset exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuo passiones suas in com-

[4] S. Robertus Card. Bellarminus: L. c.
[5] S. Robertus Card. Bellarminus: L. c.

muni, ut canis in latratu iram, et alia animalia passiones suas diversis modis. Magis igitur homo est communicativus alteri, quam quodcumque aliud animal, quod gregale videtur, ut grus, formica et apis. Hoc ergo considerans Salomon in Ecclesiastae ait: Melius est esse duos quam unum, habent enim emolumentum mutuae societatis«.[6]

Za Belarmina je dar govora tolik dokaz za društvenost ljudske naravi, da je po njegovu mišljenju čovjek, koji bi samotno živio, ili životinja ili Bog. »Donum loquendi et audiendi, id est, percipiendi distincte verba, quorsum homini collatum est, si debeat solitarius vivere? Et si quis solitarius vivat, aut esse bestiam, aut Deum, id est, aut minus aut maius homine«.[7]

5. Dnevno je iskustvo svjedokom, da u čovjeku postoji naravna težnja, kojom ljubi druge ljude. Čovjek se boji samoće, a veseli se zajedničkom životu. Upravo tjeskobno traži drugoga, komu će saopćiti svoje radosti i svoje jade. Veseli se tuđoj radosti, a žalosti se nad tuđom nesrećom. Suosjeća s drugima u bijedi i od svoga otkida, da drugome pomogne. Iskreno se veseli kad može drugoga čime razveseliti.

Štaviše, čovjek osjeća i dužnost ljubiti druge ljude. Mnogi su i raznovrsni načini i forme, u kojima se vrši ova dužnost: ljubiti druge ljude. Konačno se ova dužnost svodi na najjednostavniji propis prirodnoga reda: Što ne ćeš da tebi drugi čini, ne čini ni ti njemu.

6. Najzad je nepobjednim dokazom socijalnosti ljudske naravi i empirijska antropologija. Nikada i nigdje nije postojao ljudski rod, ili dio njegov na zemlji, koji bi provodio život bez ikakve društvenosti i ne bi pokazivao bar osnovne značajke skupnoga života. Ta općenita i postojana činjenica ne može biti posljedicom kakva god slučajna uzroka, nego izvire iz same ljudske naravi.[8]

[6] S. Thom.: O. c.
[7] S. Robertus Card. Bellarminus: O. c.
[8] S pravom zaključuje ugledni antropolog Quatrefages, da je čovjek biće bitno društveno. »Aussi trouvons-nous partout l'espèce humaine réunie en sociétés plus ou moins nombreuses. Toujours, sauf dans quelques cas exceptionnels qui s'expliquent d'ordinaire par une diversion violente, ces sociétés comptent un nombre plus ou moins considérable de familles et méritent au moins le nom de peuplades. Quelque restreintes ou nombreuses que soient les peuplades les tribus, les nations, ou a depuis longtemps constaté chez elles trois états sociaux élémentaires se rattachant tous trois à la satisfaction du premier et de plus imperieux de tous les besoins, celui de se nourrir.« (L'espèce humaine, 6e edit. p. 327).

7. Navedenim etičkim dokazima daje vanrednu potporu auktoritet pape Pija XI.[8a] U svojoj enciklici »Divini Redemptoris« kaže za ljudsku narav: »Ali Bog je u isto vrijeme smjestio čovjeka u ljudsko društvo, koje traži sama njegova narav. Po nakani Stvoritelja društvo je prirodno sredstvo, kojim se čovjek može i mora služiti, da bi postigao svoj cilj, jer je društvo radi čovjeka . . . Osim toga u smislu da se u društvu razviju sva individualna i socijalna svojstva, ucijepljena u ljudsku narav, a koja nadvisuje časoviti interes i u društvu odrazuju božansko savršenstvo, što nije moguće kad je čovjek izoliran«.

Prema tome pada kao neosnovana teorija Hobbes-ova, prema kojoj bi naravno čovječje stanje bilo rat sviju protiv svih, a čovjek bi po svojoj naravi bio nedruštveno biće. Za ovu teoriju kaže Ferretti:[9] »Haec enim theoria adeo abnormis est, ut ne ipse quidem Hobbesius, sicut ipsemet fassus est, eam ex anima proposuerit«.

Jednako pada i Rousseau-ova hipoteza, da je čovjeku prirođeno živjeti u šumi i sprovoditi samotan život. Po Rousseau-u bi čovjek po svojoj naravi imao živjeti na način životinje i zato bi bio opet nedruštveno biće. Kasniji bi socijalni život bio umjetna tvorevina bez osnova u samoj naravi. Na Rousseau-ovu hipotezu primjećuje Ferretti:[10] »Nec desunt, qui existiment eam a Rousseau proponi non tam ad factum enarrandum, quam ad corruptos illius temporis mores carpendos et deflendos, tamquam elegiacum carmen«.

II. Društva nema bez auktoriteta.

1. Društvo je duhovna i trajna povezanost množine, koja nastoji zajedničkim činima postići neku zajedničku časnu svrhu. Socijalno tijelo ili društvo je slično organskom tijelu. Kako biva u našem, organskom tijelu, da razumna volja upravlja sve moći duševne i tjelesne, od kojih se sastoji ljudska narav, prema zajedničkoj svrsi čitavog organizma, tako to biva i u društvu. I u društvu postoji sila ili moć, koja sve članove postojano i uspješno upravlja k ostvarenju zajedničke svrhe, a to je društveni auktoritet. On je duhovna moć, jer samo duhovna moć

[8a] Pijo XI.: Enciklički pismo »Divini Redemptoris« o bezbožnom komunizmu od 19. ožujka 1937. br. 29.
[9] August Ferretti: Ethica[3], n. 239, p. 292.
[10] Augustus Ferretti: O. c. p. 293.

može slobodna bića, kao što su ljudi, prema njihovoj naravi uspješno dovoditi do postignuća zajedničke svrhe. Prema tome je društveni auktoritet u sebi i apstraktno promatran: pravo obvezivati članove društva, da svojim činima rade na ostvarenju zajedničkoga dobra. Zato je na strani auktoriteta pravo, a na strani članova je dužnost. Auktoritet propisuje što i kako se ima raditi u vidu zajedničkoga dobra, a članovi imadu naloge auktoriteta u djelo provesti. Tako stoji stvar promatrana u sebi.

Ako društvo stvarno postoji, onda će u njemu biti stvaran i auktoritet. Drugim riječima, u stvarnom društvu mora postojati i stvarni nosilac auktoriteta, te duhovne vlasti, koja dirigira djelovanje članova prema zajedničkoj svrsi. Auktoritet je u društvu samo jedan, jer je on ono počelo, koje veže sve članove u ovo jedno društvo i ujedinjuje njihove čine, da se postigne ona jedna zajednička svrha, koju si je društvo stavilo pred oči, i radi koje društvo kao društvo postoji. Ako je auktoritet u društvu samo jedan, onda i nosilac auktoriteta može biti samo jedan. Taj jedan nosilac auktoriteta može biti fizički jedan, jedna fizička osoba, — ovaj ili onaj pojedinac. A može taj jedan kao nosilac auktoriteta biti i moralno jedan, jedna moralna osoba, koja sastoji od više pojedinaca. Kad se, dakle, u stvarnom životu govori o auktoritetu, onda se uvijek misli na samoga nosioca auktoriteta, bila to fizička ili moralna osoba. Jednako tako svagdanji život zove nosioca auktoriteta poglavarom, a one, koji moraju slušati auktoritet, podanicima.[11]

Da je auktoritet nuždan u društvu, najjačim je dokazom općenita pojava auktoriteta u ljudskom društvu. Gdjegod je na svijetu ikada postojalo ili postoji kakvo društvo, tu je uvijek postojao, i danas postoji, auktoritet. Gledaj Crkvu ili državu, grad ili selo, obitelj ili koje veće društvo; društvo školovanih ljudi ili primitivaca, svuda svako društvo prati pojava auktoriteta. Ova opća i neprestana činjenica auktoriteta u društvu dokazuje, da je auktoritet nužno vezan uz društvo i izvire iz same naravi društva.

Bez auktoriteta je nemoguće postići svrhu društva. Društvena se svrha postizava mnogim, pravilnim i postojanim činima društvenih članova. Društvene su funkcije raznovrsne.

[11] Theodorus Meyer: Institutiones Iuris Naturalis, pars I. n. 350 et 351. p. 299.

Jedne su lakše, druge teže; jedne su časnije, druge manje časne. Sve ih ne može izvršiti jedan čovjek. Trebaju ih vršiti mnogi pojedinci. Tko će vršiti jedne, a tko druge, ima prosuditi i odlučiti auktoritet. Članovi se u društvu razlikuju i po tjelesnim i po duševnim sposobnostima; podvrgnuti su i raznovrsnim strastima, odnosno slabostima. Radi toga mnogi izbjegavaju uopće vršenje dužnosti, a drugi bi ih vršili bez reda i pravila. I opet je potreban auktoritet, koji će ocijeniti sposobnosti i prema sposobnostima naložiti prava, ali i paziti, da se pravo valjano izvrši. Povrh toga je i sama narav zajedničke svrhe takova, da iziskuje mnogo oštroumnosti i razboritosti kod prosuđivanja, kojim će se činima i u koje vrijeme i na koji način postići. Tu je i te kako potreban auktoritet, da prosudi i odredi, što je u skladu sa postignućem svrhe. Prema tome je zadaća auktoriteta, da sve članove moralno obvezuje na rad za svrhu. Lijene će članove poticati na rad, a one, koji ne će raditi, prisilit će na rad. Kršitelje će propisanoga reda kažnjavati, a vrijedne će članove nagrađivati.

Potrebu auktoriteta u društvu traži i sličnost društva s ljudskim organizmom. Koliko god se udovi kod čovjeka razlikuju među sobom po svojim funkcijama, opet svi zajedno rade u korist cijeloga organizma. I čim bi prestali skladno raditi, nastaje u organizmu poremećenje i prijeti propast. Tako je i s društvom. Da ono može postojati i svoju svrhu postizavati, treba da u njemu postoji auktoritet, koji sve raznolikosti i opreke u sklad dovodi, a sve radnje društvenih članova ravna prema zajedničkoj svrsi. Auktoritet je izvor jedinstva i društvenog reda. On je u društvu ono, što je duša u čovjeku. Drugim riječima: duša društva.

Auktoritet ima pravo zakone donositi, po njima suditi i bdjeti, da se u životu uistinu vrše. Pravo donositi zakone i nije drugo nego obvezatno određivati sredstva, kojima se postizava svrha. Suditi po zakonima obuhvata dva momenta: prosuđivati o pravom značenju zakona i suditi o činima članova, da li su i koliko su u skladu odnosno neskladu sa zakonom. Pravo pažnje nad vršenjem zakona sadrži opet dvostruko pravo. S jedne mu je strane zadaća poravnati oštećeni društveni red, a to u praksi znači razmjernim kaznama kažnjavati kršitelje društvenog reda. S druge mu je strane zadaća fizičkom silom prisiliti neposlušne članove, da vrše svoje dužnosti u

društvu. Samo se sobom razumije, da pravu kod auktoriteta odgovara dužnost kod podanika. Tako je to općenito u svakom društvu, a u savršenim društvima, kao što su država i Crkva, napose.

2. Sad je još samo pitanje, u kakovom je odnošaju auktoritet prema naravi društva. Da li auktoritet spada u samu narav društva, ili je pak auktoritet samo vlastitost, koja nužno slijedi iz naravi društva?

Meyer[12] zastupa mišljenje, i brani ga kao tezu, da auktoritet spada na bit društva, da je forma substantialis društva: »Quamquam in ordine metaphysico moralis unio constans recte dicitur forma societatis, non minus vere tamen asseritur in ordine reali societatem humanam per auctoritatem socialem formaliter constitui«. On doduše čini razliku između reda metafizičkoga i realnoga. U jednom i u drugom redu priznaje, da materija društva sastoji »in pluralitate entium rationalium seu personarum«, t. j. u množini razumnih bića ili osoba — konkretno u množini ljudi. Ali u bitnoj formi čini razliku. U ontološkom redu pridolazi k materiji kao bitna forma finis communis — zajednička svrha, i tako nastaje pojam društva. U praksi pak dolazi k materiji kao bitna forma auktoritet. Prema tome u ontološkom redu spada na bit društva množina ljudi kao materija i svrha kao bitna forma, a u stvarnom redu spada na bit društva opet množina ljudi kao materija, a kao bitna forma dolazi auktoritet. Teza nailazi na poteškoću već u samoj sebi. Ili su svrha i auktoritet ista bitna forma, ili su dvije različite forme. Ako su ista bitna forma, čemu onda praviti bitnu razliku između društva u ontološkom i realnom redu. Ako su svrha i auktoritet stvarno različite bitne forme, onda su društvo u ontološkom redu i društvo u realnom redu dva društva bitno različita, koja se među sobom bitno razlikuju upravo tako kao čovjek i životinja, a ne samo akcidentalno kao pojam čovjeka u ontološkom redu od konkretnoga čovjeka — recimo Petra u realnom redu. Tako bi Mayerova teza bila pokolebana u samoj sebi još prije nego se pristupilo ka kritici njegovih dokaza.

Meyer se za svoju tvrdnju, da je auktoritet bitna forma društva, poziva na ljudsku narav, koja je slobodna. Čini su njezini mnogostruki i raznovrsni. Ljudska je narav podvrgnuta u

[12] O. c. p. 300—301.

mnogim ljudima velikim slabostima i strastima, pak prema tome nužno mora auktoritet nastupati da ravna i upravlja čine takvih pojedinaca prema svrsi. Poziva se dalje na sličnost društva s ljudskim organizmom. Kako u ljudskom organizmu dirigira razumna volja, tako u društvu auktoritet. Tezu dokazuje i »ex facto constanti et universali,« da se uvijek i svuda u društvu nalazi auktoritet. Svi ovi dokazi dokazuju samo to, da je auktoritet u društvu potreban, odnosno nuždan. No drugo je nužnost auktoriteta u društvu, a drugo je auktoritet u društvu kao bitna forma. Dok auktoritet kao nuždan u društvu rado priznaju svi etičari, dokle mu se najvećim dijelom protive kao bitnoj formi. S dokazom je iz sv. Tome[13] jednako tako. Na navedenom mjestu govori sv. Toma samo o potrebi auktoriteta, a ne o auktoritetu kao bitnoj formi. Sv. Toma zaključuje ovako: »Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitivum«.

Noviji etičari uče, da je auktoritet samo vlastitost ili osebina, koja nužno slijedi iz naravi društva. Cathrein[14] obrazlaže tvrdnju s više dokaza. Kad se ljudi sastanu da osnuju društvo, kako postupaju? Obvežu se, da će raditi za zajedničku svrhu. Time je društvo u biti osnovano, iako još o auktoritetu nije bilo govora. Prema tome auktoritet ne spada na bit društva — dosljedno ne može biti ni bitna forma. Na pitanje: zašto je auktoritet potreban u društvu, dolazi odgovor: jer se bez njega ne može postići svrha društva. Ako je tome tako, onda bit društva postoji bar u samom poimanju prije auktoriteta. Zato i opet auktoritet nije bitni sastavni dio društva. Dalje: auktoritet se određuje po naravi društva. Auktoritet je ovaj ili ovakav, jer ga traži ova ili ovakva narav društva. Kad je, dakle,

[13] S. Th.: De regimine principum ad Regem Cypri, l. I., c. 1. Meyer s pravom tvrdi, da je bar prva knjiga ovoga djela napisana od samoga sv. Tome. Kritično izdanje djela sv. Tome, izdano po nalogu Leona XIII. u Rimu 1882. ide i dalje. Tamo se u prvom svesku »Sancti Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici: Opera Omnia« nalaze »De gestis et scriptis ac doctrina Sancti Thomae Aquinatis; Dissertationes criticae et apologeticae.« Među disertacijama »Dissertatio XXII.« raspravlja i o autentičnosti djela: »De regimine Principum ad Regem Cypri.« Disertacija priznaje autentičnost ne samo cijeloj prvoj knjizi, nego i drugoj do polovine četvrte glave, a poziva se na svjedočanstvo Pavla Frigerija, člana »Oratorii Romani«, koji u životopisu sv. Tome, talijanski pisanom, ima i ovu opasku: »L'opuscolo, De regimine principum in quattro libri compilato, fu condotto da Tommaso fino al mezzo del quarto capitolo del secondo libro.« (Diss. XXII., c. 1. p. 254).

[14] Victor Cathrein: Philosophia Moralis[13], n. 507, p. 439—50.

auktoritet ovisan o naravi društva i suponira već gotovo društvo, onda nikako ne spada na samu narav društva.

Jednako tvrdi i Gredt:[15] »Ex societate constituta resultat auctoritas, tamquam proprietas necessaria«. — Jer na bit društva spada svrha, a ne auktoritet; zato je i i izgrađen aksiom: »Omnem societatem per suum finem specificari«. Društvo se jedno vrsno razlikuje od drugoga, jer ima svrhu drugu, a ne jer ima auktoritet drugi.

III. Nosioci auktoriteta.

1. Auktoritet u obitelji. Obitelj je prvo naravno društvo. Sastavljeno je od bračne zajednice — muža i žene, djece i služinčadi.

U bračnoj je zajednici nosilac auktoriteta muž. To je općenita pojava svuda po svijetu, a izvor svoj ima u samoj naravi. Muž je po naravi manje ovisan od drugih nego žena. A za upravu opet sposobniji nego žena. Tjelesno je jači i izdržljiviji, duševno je nadareniji, oštroumniji i razboritiji. Dok ženu sama narav veže na kuću i određuje na tihi, povučeni kućni život, dotle muža narav upućuje na svijet, na teški i naporni rad za uzdržavanje obitelji. Muža je narav odredila da brani obitelj, da je reprezentira; radi toga mu daje i auktoritet.

U obitelji su — u koliko se ona sastoji ne samo od bračnih drugova nego i od djece — nosioci auktoriteta roditelji: i otac i majka. I tu opet sama narav određuje nosioce auktoriteta. Djeca su svojina roditelja. Roditelji su ih rodili, roditelji su ih dužni i odgajati. Da ih mogu odgojiti, potreban im je auktoritet. Prema tome naravni zakon, koji daje roditeljima dužnost: rađati i uzgajati djecu, daje im i sredstvo za postignuće svrhe: auktoritet.

Dužnost odgoja povjerava narav ne samo ženi, nego i mužu zajedno. Prema tome i auktoritet roditeljski ne počiva samo na ženi, nego i na mužu zajedno. A razlog je taj, što žena sama, makar je po naravi bliže djeci, i više među djecom, ipak nije sama dostatna za valjan uzgoj djece. Sv. Toma[16] umno primjećuje: »In specie humana femina minime sufficeret sola ad prolis educationem, cum necessitas humanae vitae multa re-

[15] Josephus Gredt: Elementa Philosophiae Aristotelico-Thomisticae, vol. II. n. 1007, p. 411.

[16] S. Th.: Contra Gentiles, l. III. c. 22.

quirat, quae per unum solum parari non possunt . . . Non autem huic rationi obstet, quod aliqua mulier suis divitiis potens est ut sola nutriat foetum, quia rectitudo naturalis in humanis actibus non est secundum ea, quae per accidens contingunt in uno individuo, sed secundum ea, quae totam speciem consequuntur.« Tako je glede tjelesnog odgoja. Za duševni odgoj još je potrebnija pomoć muža. »Ad hanc instructionem longum tempus requiritur: et tunc etiam propter impetus passionum, quibus corrumpitur aestimatio prudentiae, indigent non solum instructione sed etiam repressione. Ad hoc autem mulier sola non sufficit, sed magis ad hoc requiritur opus maris, in quo est ratio perfectior ad instruendum et virtus potentior ad castigandum.«

Jednako i nad služinčadi vrše auktoritet i muž i žena. Što se tiče vlasti nad služinčadi, neznabošci su se držali načela: »In servum nihil non domino licere«. U kršćanstvu nije tako. Kršćanska etika daje gospodaru pravo samo nad djelima služinčadi. No gospodar ne smije dirati u bitne oznake sluginе kao čovjeka. Po naravi je stvari tako, da mnoga obitelj radi postignuća svoje svrhe treba tuđu pomoć — poslugu. A ima opet u životu takvih osoba, koja ne mogu doći do sredstava za uzdržavanje svoga života drukčije nego da se pridruže tuđoj obitelji. Tu će svojim činima raditi za dobro obitelji, a obitelj će opet njima davati ono, što im je potrebno za život. Tako je obitelj i u koliko poznaje gospodara i služinčad također naravna ustanova i naravno društvo. A muž i žena kako zajednički vrše vlast nad djecom tako će je vršiti i nad služinčadi. Služinčad naime svojim radom ima doprinositi dobru obitelji. A sva dobra obitelji konačno služe odgoju djece. A odgoj je djece zajednička briga i muža i žene.

Gospodar bi prekoračio međe svoga auktoriteta u odnošaju prema sluzi, kad bi dirao u dostojanstvo sluginе osobe. Iako gospodar raspolaže djelima svoga sluge, sluga ostaje i dalje vlasnikom svojih djela. U pogodbi naime, koju sluga sklapa kao osoba t. j. slobodno biće, ovisi koliko će svojih radnja davati na raspolaganje gospodaru i kako dugo. Prema tome ostaje netaknutim dostojanstvo osobe. Jednako tako ostaje služinčad slobodnom u vršenju svojih dužnosti prema Bogu, sebi i drugima ljudima. Služinski položaj ne donosi sam po sebi ništa što bi bilo protiv Božjih zakona.

2. Auktoritet u državi. U državi može biti nosiocem najviše vlasti jedna fizička osoba — monarh. Može biti i više fizičkih osoba zajedno, koje su duhovno jedno. To je poliarhijski oblik vlasti. Poliarhija može biti aristokratska. To je onaj oblik poliarhije, u kojem su nosioci vlasti plemići, boljari. Poliarhija može imati i demokratski oblik. U tom su slučaju nosioci vlasti ne samo plemići nego i sve ostale osobe, koje su pravno nezavisne.

Od spomenutih oblika vlasti mogu nastati i kombinirani oblici. Jedna je od kombinacije, u kojoj bi vladao monarh s aristokracijom i demokracijom. U drugoj kombinaciji dolazi do izražaja monarh sa samom aristokracijom. Može biti i oblik monarha sa samom demokracijom. A mogla bi postojati i kombincija aristokracije i demokracije.

Svaki je od ovih oblika državne vlasti sposoban ostvariti svrhu države — unapređivati zajedničko dobro. Prema tome je svaki po prirodnom pravu dopušten. No ni jedan se ne izdiže svojom savršenošću nad druge toliko, da bi se moglo reći, da je u svakom slučaju bolji od drugih. Monarhijska je ustanova najbliža ljudskoj naravi i u historijskom pogledu prva.[17] U njoj dolazi više do izražaja dostojanstvo najviše vlasti. Ona — više nego druge — čuva jedinstvo i red u državi. No može se lako izroditi u despotizam. Monarh vlada po miloj volji — bez obzira na zadovoljstvo i napredak svojih podanika. Monarh može postati i tiraninom. U tom slučaju izrabljuje vlast, radi samo za svoje lične interese — makar i na štetu zajednice.

Demokratski oblik daje više slobode građanima. Građani imadu više prilike skidati sa sebe teške dužnosti. Takav oblik vladavine daje građanima i više uvida u državne poslove i u upravu zajedničkih dobara. No kod ovog oblika dolazi više i lakše do stranačkih borba, buna i prevrata.

Aristokratski oblik ima manje pozitivnih odlika od monarhijskoga, a negativnih jednako kao i monarhijski i demokratski. Povrh toga se u njemu rađa mržnja puka prema plemstvu i tako se stvara jaz, od koga trpi čitava zajednica. Za današnje je prilike u svijetu pogotovu nezgodan aristokratski sistem vladavine, jer je narod — općenito govoreći — demokratski raspoložen i odgojen.

[17] Cathrein, o. c. n. 587—589.

Ako se konačno vagnu sva dobra i loša svojstva svih mogućih oblika auktoriteta u praksi, onda je ipak monarhijski — opet općenito govoreći — bolji od drugih. Tu je misao iznio već sv. Toma,[18] a brane je i danas najvećim dijelom katolički etičari.

Međutim mi puštamo s vida razne oblike auktoriteta u teoriji. Nas više zanima opseg auktoriteta u praksi. Tko je sve u praksi dionik državnoga auktoriteta? Vrhovni je auktoritet u svakoj državi isti bez obzira tko je nosilac vrhovnoga auktoriteta. Ali nosilac vrhovnoga auktoriteta ne vrši sav auktoritet sam. On ima u vršenju vlasti pomoćnike. A svaki od tih onda i participira određeni dio vlasti, jedan više, drugi manje — već prema povjerenju najvišega pretstavnika vlasti, odnosno prema položaju, koji u državi zauzima. A tko su ti pomoćnici, koji su u svakoj državi dionici državne vlasti? Kratko i jasno rečeno: državni činovnici.

Što su podanici u jednoj državi kulturniji, to oni više proizvode na polju i materijalne i duhovne kulture. Jednako imadu i veće zahtjeve i tjelesne i duševne. Da se može lakše upravljati proizvedenim dobrima, i udovoljavati zahtjevima podanika, treba država više činovnika. Dosljedno, država ima više dionika na svojoj vlasti.

Do izražaja dolazi i druga okolnost. Nosioci vrhovnog auktoriteta u raznim državama po svijetu raznovrsno shvaćaju kompetenciju svoga auktoriteta. Dok demokratska Sjeverna Amerika daje punu slobodu svojim podanicima i mnogo toga prepušta privatnoj inicijativi, dotle se u Evropi događa, da se u pojedinim državama oduzima pojedincu i nužno potrebna sloboda, a pod državnu se vlast stavljaju i oni poslovi, u kojima bi privatna inicijativa bila plodnija. To vrijedi ne samo za auktoritativne režime, u kojima vladaju totalitarni sistemi, nego još više i za komunističke režime. Totalitarni sistemi, a komunistički još i više, proširuju svoju vlast na tolika polja rada privatne inicijative, gdje po prirodnom zakonu nemaju mjesta. Tako to biva u pitanju školstva, odnosno odgoja; tako sa zakonom o sterilizaciji; tako s ograničenjem slobode u pitanju ženidbe; jednako s ukidanjem privatnog vlasništva i u mnogim drugim pitanjima. No i kod demokratskih se država opaža tendencija za ograničenjem lične slobode u prilog kompetencije državnoga auktoriteta.

[18] S. Th. 1. 2. qu. 105. a. 1. ad 2.: »Ad secundum dicendum, quod regnum est optimum regimen populi, si non corrumpatur.«

Iz svega ovoga slijedi, da državna vlast neprestano proširuje svoj auktoritet. S time u vezi sve više raste i broj državnih činovnika. Dosljedno raste neprestano i broj nosilaca državnoga auktoriteta. Ako se još k tomu pribroji i korupcija, koja u naše vrijeme cvate više nego ikada prije, a po kojoj se namješta činovnike u državnu službu i tamo, gdje ih ne bi trebalo, onda je jasno, da će s vremenom biti toliko nosilaca državnog auktoriteta, koliko i onih koji ga moraju slušati.

3. Auktoritet u Crkvi. Povrh obitelji, koja je naravno društvo, ali nesavršeno, jer svoje savršenstvo postizava tek u državi, i povrh države, koja je savršeno naravno društvo, jer ima svoju svrhu i sredstva potrebna za postignuće svrhe, postoji na zemlji i vrhunaravno savršeno društvo, a to je Kristova Crkva. Njezin je utemeljitelj Bog-čovjek Isus Krist. Svrha joj je brinuti se za duhovno dobro svojih vjernika — za spas njihovih duša. A sredstva su: propovijedanje Božje nauke, dijeljenje sv. sakramenata i vršenje javnog bogoslužja. Nosilac je vrhovne vlasti u Kristovoj Crkvi za života bio sam Isus Krist. Nakon Njegova uzašašća na nebo postaje vrhovnim vidljivim glavarom sv. Petar, a poslije njega redom pape. Papa ima vlast u cijeloj Crkvi. Biskup svaki u svojoj biskupiji, a župnik svaki u svojoj župi. Drugi svećenici imadu toliko vlasti, koliko im je daje bilo crkveni zakonik, bilo pak biskup kod imenovanja. Redovnici i redovnice vrše vlast unutar svoga reda i prema pravilima od Crkve odobrenima. U praksi to znači, da će biti rijetko koje duhovno lice, koje ne bi imalo bar nešto duhovne vlasti. Drugim riječima: sva su duhovna lica nosioci pa makar i malenog dijela crkvenoga auktoriteta.

4. Auktoritet u slobodnim društvima. Uz obitelj i državu — ta dva naravna društva, i uz Crkvu, koja je nadnaravno društvo, u koju smo svi pozvani, jer je utemeljena za sve ljude svih vjekova, postoji na zemlji i bezbroj slobodnih društava. To su društva, na koja ljudi nijesu vezani i ne moraju u njih stupati. Osnivaju ih po volji. Jednako ih tako i raspuštaju po volji. Ljudi ih osnivaju sad radi tjelesnih probitaka, sad opet radi duhovnih vrednota. Jedna su staleška: profesorska, liječnička, željezničarska; druga su športska: gimnastička, plivačka, turistička; treća su kulturna: literarna, na-

učna, pjevačka, umjetnička; četvrta su nabožna: bratovštine, kongregacije i t. d.

Što je kultura u nekom narodu veća, to je i organizatorni duh veći. Što je staleška svijest veća, to je i opet organizatorni duh veći, i više se razvija. Danas je — manje više — u svakom narodu unutar Crkve i države već toliko društava, da ih je gotovo nemoguće izbrojiti.

U svakom društvu postoji društveni auktoritet. Njegovi nosioci: predsjednik, podpredsjednik, tajnik i kako se već zovu svi ti funkcionari, svaki je nosilac stanovitoga dijela društvenog auktoriteta. Svaki ljubomorno pazi, da se ničim ne umanji njegov auktoritet.

Sad promisli: koliko je na svijetu ljudi oženjenih! Prema tome i nosilaca obiteljskog auktoriteta. Koliko je na svijetu država! Svaka s razmjerno ogromnim brojem činovnika, koji su nosioci državnoga auktoriteta. Gledaj samo jednu vjersku zajednicu na svijetu: Katolička Crkva! Kolika su silna duhovna lica u njoj, od kojih svako participira bar nešto crkvenoga auktoriteta! A gdje su druge vjerske zajednice, od kojih svaka ima svoj auktoritet, i brojne nosioce svoga auktoriteta! Slobodna su pak društva u državama i vjerskim zajednicama upravo bezbrojna. A nosioci društvenoga auktoriteta još brojniji. Stvarno je na svijetu vrlo malen broj ljudi bez ikakova auktoriteta. To su samo djeca, i to za vrlo kratko vrijeme. I ona će brzo stupiti bilo u obiteljski, bilo pak u koji drugi oblik društvenog života i tako u najkraćem vremenskom razmaku postati nosiocima auktoriteta.

Svaki si je od nosilaca auktoriteta, pa bio auktoritet ma kako malen, i te kako svijestan svoga auktoriteta. Teško je naći jedno dobro u ljudskoj zajednici, za kojim bi ljudi više težili i koji bi budnije čuvali, nego što vole i čuvaju vlast. To je, konačno, i sasvim razumljivo. Što je auktoritet veći, to je i društvo jače. Auktoritet na visini, i društvo je na visini. Auktoritet slab, i društvo slabo. Nestane li u društvu auktoriteta, i društvo se raspalo. Tu je najjačim dokazom dnevno iskustvo. Iskustveni je dokaz tako jak, da je svaki drugi i suvišan. Auktoritet je — kako to mudro opažaju etičari — duša društva.[19]

[19] Tako n. pr. Ferretti, o. c. n. 235 p. 284: »Ergo ad societatem servandam incolumem potestas requiritur socialis, quae proinde merito dicitur anima seu forma societatis.«

Kao što je nemoguć život pojedinog čovjeka bez duše, tako je nemoguć svaki društveni život bez auktoriteta. Auktoritet je dakle, životno pitanje za društveni život!

Sad bi čovjek logično očekivao, da će ljudi u životu svim dopuštenim sredstvima zaštićivati auktoritet, i budući da je svakom njegov auktoritet tako drag, da ne će onda bez teškoga razloga dirnuti ni u tuđi; da će se ljudi držati u životu jednoga od osnovnih načela etičkih: Što ne bi ti rado da tebi drugi čini, to nemoj ni ti njemu činiti. A događa se obratno. Dok svaki svoj auktoritet zamjernom snagom brani i čuva, štaviše i povećaje koliko samo može dopuštenim i nedopuštenim sredstvima, dotle tuđi bez ikakova obzira ruši. Tako rade pojedinci, tako obitelji, tako države. Sjetimo se samo na čas, što su sve pretstavnici ruskog državnog auktoriteta sasuli na pretstavnike njemačkog državnog auktoriteta, a njemački opet na ruske; ili njemački i talijanski na engleske i francuske, a engleski i francuski opet na njemačke i talijanske.

Nakon svih tih i tolikih međusobnih povreda i napadaja na pretstavnike auktoriteta dolazi kao nužna posljedica pad auktoriteta na svim linijama. A u koliko još postoji auktoritet, to postoji pod pritiskom sile. A da li je gruba fizička sila u razmjeru s uzvišenom moralnom vrednotom kao što je auktoritet? »Svaka sila za vremena«. Tako je i auktoritet, koji na sili počiva, kratkotrajan jednako kao i sila, koja ga drži. Pala je sila, pao je auktoritet. Što češće padaju sile, to češće padaju i auktoriteti. Odatle tolike perturbacije i nemiri u suvremenim državama i društvima.

Možda će tkogod reći: Ljudi ne napadaju auktoritet u sebi, nego samo nosioce auktoriteta. To je slab izgovor. Auktoritet postoji sam za sebe samo u našim mislima. U stvarnom životu nigdje. U stvarnom životu postoji auktoritet samo u ljudima, koji ga nose. U realnom životu ne možeš prstom pokazati na dva bića, pa reći: ovo je auktoritet, a ono je nosilac auktoriteta. Nipošto tako. U stvarnom životu postoji samo jedno biće: osoba — nosilac auktoriteta. Gdje je nosilac auktoriteta, tu je i sam auktoritet, a gdje nema nosioca auktoriteta, tu nema ni samog auktoriteta. Prema tome tko napada nosioca auktoriteta napada i sam auktoritet.

IV. Uzroci pada auktoriteta kod nas.

1. Jedan od uzroka, zašto se čovjek buni protiv auktoriteta, jest u samoj naravi. Sigurno si već u životu gledao mladoga junca ili mladoga konja, kad ga uče voziti. Kad juncu stave jaram na vrat, on se trga, nogama udara, rogovima maše oko sebe, na svaki način nastoji stresti jaram sa sebe i pobjeći na slobodu. Mladi je konj u hamu bijesan. Nabacuje se nogama, grize oko sebe, propinje se, sa svom je svojom snagom u akciji, samo da se riješi ropstva hama. Takav je odnošaj i čovjeka prema auktoritetu. I auktoritet je jaram, i to teški jaram, toliko puta u životu i nesnosan jaram.

Auktoritet traži javne radnje. Time pojedincima nanosi silu i ograničuje slobodu, koja spada među najveća moralna dobra. Auktoritet traži plaćanje poreza, u naše doba i veoma teških. Da podanici mogu podmiriti porez, moraju pojedinci sebi otkinuti i ono, što im je najnužnije za život. Auktoritet traži polazak u vojsku. I u mirno je doba to teška i neugodna dužnost. a u ratno vrijeme još i teža. U ratno vrijeme svaki vojnik stavlja život svoj na kocku. A život je svakome tako dragocjen, da se ničim na zemlji ne da nadoknaditi. Tko da izbroji sve obveze i terete, što ih auktoritet tovari na podanike? A mora ih tovariti, kad to traži zajedničko dobro. I što je zajedničko dobro u većoj opasnosti, to će tereti za pojedince biti veći. Međutim je po prirodnom zakonu pojedinac sa svojim interesima prije nego zajednica sa svojim. Zato se i pojedinac brani, kad mora od svoga ličnoga otkidati i davati za zajednicu.

Pogotovo je auktoritet težak kad je nosilac auktoriteta tiranin, apsolutista, čovjek bez ikakva osjećaja za drugoga. Zar nije auktoritet grozan jaram, kad su nosioci auktoriteta izrabljivači, koji gledaju samo sebe i svoje interese, a podanike puštaju da stradaju od bijede svake vrsti. Zar nije auktoritet strašan teret za podanike, kad vide, da se sami nosioci auktoriteta ne drže nikakovih zakona, a s podanicima postupaju kao s robljem. I onda je auktoritet težak, kad su nosioci njegovi na svom mjestu u svakom pogledu, jer i tada auktoritet traži i nalaže podanicima mnogo toga, što je teško i što traži žrtava. A kako će tek auktoritet biti težak onda, ako je auktoritet bezobziran pa navaljuje i takove terete koji su nesnosni?

2. Slobodno zidarstvo je strahoviti rušilac auktoriteta, kako po svijetu, tako i kod nas. Iako kao razlog svoga opstanka označuje neke humane principe, stvarno slobodno zidarstvo opstoji, čitavo kako je, samo na zlo i na sramotu ljudskoga društva. Papa Leon XIII. karakterizira slobodno zidarstvo ovako: »Ne quem honestas assimulata decipiat: potest enim quibusdam videri nihil postulare massones, quod aperte sit religionis morumve sanctitati contrarium; verumtamen quia sectae ipsius tota in vitio flagitioque est ratio et causa, congregare se cum eis, eosve quoquomodo iuvare, rectum est non licere«.[20] Sv. Oficij izrijekom naglašuje, da slobodno zidarstvo radi protiv auktoriteta Crkve i države: »Certum imprimis est, excommunicatione latae sententiae mulctari massonicam aliasque eius generis sectas, quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates machinantur, sive id clam sive palam fecerint, sive exegerint sive non a suis asseclis secreti servandi iuramentum«.[21]

Antun Radić naziva slobodne zidare »prokleto i nedostojno društvo«. On ih je prozreo kao malo tko. »Svuda gdje je vlada neprijateljica svećenstvu i vjeri (osobito rimskoj vjeri), gdjegod se stvaraju novi zakoni za ženidbu bez svećenika (kao u Ugarskoj), ili gdje se progone redovnici (kao u Francuskoj), — sve to rade »framasoni«. Može se reći, da su danas malo ne sve vlade u rukama tim framasonima.«

»Framasoni su veliko društvo, tajno društvo, koje po cijelom svijetu ima svoje lože (sastajališta), u koje može doći samo njihov čovjek. Sve lože po svijetu drže se jednakih pravila, a idu i za jednim ciljem, da poruše sve oltare, da unište svaku vjeru, a najprije rimo-katoličku . . . Uopće pak imadu među framasonima veliku riječ Židovi . . . No ako je ikad itko došao na misao, da složi ovako prokleto i nedostojno društvo, — krivi su tomu najviše oni, pred kojima moraš drhtati, ako hoćeš da kažeš istinu i da se potužiš na zlo«.[22]

3. Među rušiocima auktoriteta jednu od najžalosnijih uloga igra komunizam. Komunizam je materijalistički nazor na svijet. Svrha mu je gospodarski napredak, a sve drugo je samo sredstvo, i vrijedi samo toliko koliko kao sredstvo doprinosi gospo-

[20] Leo XIII., ex Encycl. »Humanum genus«, 20. Apr. 1884. Denz. n. 1859.

[21] Ex Instruct. S. Off., 10. Maii 1884. Denz. n. 1860.

[22] »Slobodni zidari ili framasoni«. Dom, godina III. str. 381.

darskom napretku. Zato i ideale i vjere priznaje samo toliko, koliko koriste materijalnom dobru ljudske zajednice.«[23]

Za marksiste je jedina stvarnost društvo sa svojom proizvodnom snagom. Ono je samo sebi dostatno. Vjera nije drugo, nego iskrivljivanje stvarnosti, lažno prikazivanje stvarnosti, fetišizam. Ona u kapitalističkom sistemu zajedno s robom i novcem vlada ljudima. Što će se više razvijati socijalističko društvo, to će većma i prije nestati vjere s krivim prikazivanjem stvarnosti. Kad ljudi upoznaju pravu stvarnost, t. j. kad nastupi potpuno ostvareno socijalističko društvo, tada će nestati i vjere zajedno s ostalim kapitalističkim pojavama. Vjera nije ideologija, nego samo dokaz nesavršenih društvenih odnošaja.«[24]

Vjera je — po marksističkom shvaćanju — sa svojom naukom o prekogrobnom životu i prekogrobnim suđenjem ljudskoga života, opium za puk. Vjera je opravdanje vladajućega društvenoga sistema, izrabljivanje masa po kapitalizmu. Ovaj opium sprečava mase da upoznaju pravu stvarnost.«[25]

Iz ovih osnovnih komunističkih tvrdnja jasno slijedi, da komunizam ne priznaje osobnoga Boga, Stvoritelja svijeta, ni

[23] »Er (Bolschewismus) beruft sich auf ihren praktischen Materialismus, der alle Ideale und Religionen nur so weit anerkennt, wie sie sich der sozialen Geltung und dem wirtschaftlichen Fortschritt als nützlich erweisen.« (Waldemar Gurian: Der Bolschewismus, s. 191. Herder-Freiburg im Breisgau 1931.).

[24] »Die marxistische Wirklichkeit ist die produzierende Gesellschaft, die sich selbst genügt. Von dieser Anschauung aus ist der ganze Kampf des Marxismus gegen die Religion zu verstehen. Die Religion ist nicht anderes als die Verzerrung der Wirklichkeit, eine Verfälschung des Wirklichkeitsbewusstseins, ein Fetischismus, um den Ausdruck von Karl Marx zu gebrauchen; sie hängt auf das engste mit der Herschaft der Sachen, der Ware und des Geldes, Verkörperungen des Marktprinzips, über die Menschen im Kapitalismus zusammen. Je mehr die wahre Wirklichkeit, also die von Bewusstseinstäuschungen befreite sozialistische Gesellschaft hervortritt, desto mehr verschwindet mit den anderen Verzehrungen des menschlichen Geistes die Religion. Ist die wahre Wirklichkeit erkannt, d. h. durch das Vorhandensein der sozialistischen Gesellschaft verwirklicht, dann muss die Religion mit den anderen Erscheinungen des Kapitalismus, der Ware und dem Markte usw. verschwinden. Sie ist keine Ideologie, die notwendig zum menschlichen Dasein gehört, sie ist nur der deutliche Beweis für das Vorhandsein unvollkommener gesellschaftlicher Verhältnisse, die zu ändern sind.« (O. c. s. 176—7).

[25] Religion ist Opium für das Volk, das heisst zunächst: Religion ist Rechtfertigung der herrschenden, gesellschaftlichen Verhältnisse, der Ausbeutung der Massen durch den Kapitalismus usw. Die Massen werden durch dieses Opium daran gehindert, die wahre soziale Wirklichkeit zu erkennen« (O. c. s. 177).

Božjega auktoriteta, ni bilo koji ljudski auktoritet, koji bi svoje porijeklo imao od Boga, Stvoritelja naravi, ili od Boga u koliko je povrh naravnoga zakona auktor i pozitivnih zakona. Dalje slijedi i to, da komunizam ne priznaje ni kršćanstva. Prema tome ni jedne kršćanske vjeroispovijesti. A pogotovu ne priznaje Katoličku Crkvu, jer je ona najjači reprezentant »opiuma« i Božjega auktoriteta. Komunizam, konačno, ne priznaje ni jedne religije, koja ispovijeda nešto duhovno ili nadnaravno, nijedne nauke, koja bi priznavala egzistenciju nečega povrh materije i koristi materije ljudskom društvu. Sve su vjere samo fetiši. Kao što fetiš sprečava svog pristašu u spoznavanju prirodnih zakona, tako vjera sprečava svoga vjernika u spoznavanju društvenih zakona, zakona društvenoga života.[26]

Međutim i sami komunisti uviđaju, da je vjera vrlo usko povezana s ljudskim društvom, i da se ne da tako lako ukloniti iz ljudske zajednice, kako su oni prvotno mislili. Zato nastoje propovijedati komunizam kao vjeru, boljševizam prikazuju kao vjeru. Boljševizam ima svoga boga. Taj je zemaljsko biće, zemaljsko apsolutno. I on je stvoritelj i gospodar svijeta. Po njemu se ima ravnati sve što postoji na zemlji.[27]

Pojedinac u komunizmu sam za sebe ne znači ništa. Njega se promatra samo u zajednici. Koliko u zajednici doprinosi dobru zajednice, toliko vrijedi. Komunizam ne poznaje nikakve moralne vrijednosti, po kojoj bi neki pojedinac u društvu imao pravo na vlast, a drugi na dužnost podložnosti. Vlast ima samo proletarijat, koji je do nje došao silom, putem revolucije, a vrši je bez ikakva priznanja čijega prava, opet silom ili terorom. Kod komunizma, dakle, nema ni govora o auktoritetu, kako ga je poimalo dosadašnje ljudsko društvo. Tamo je proletarijatu dopušteno sve, pa i najgori teror, da se proletarijat održi na vlasti. Komunizam je utopija, a utopija se može braniti samo tiranijom. Zato je od utopije do tiranije samo jedan korak.[28]

[26] »Der Fetisch hindert seinen Anbeter an der Erkenntnis der Naturgesetze, ebenso hindert alle Religion die Erkenntnis der sozialen Gesetze, der Gesetze des Gesellschaftsleben« (ibidem).

[27] »Die atheistische Propaganda des Bolschewismus ist Ausdruk eines neuen religiösen Glaubens, eines Glaubens an ein irdisches Absolutes, welches Gott, den Schöpfer und Herrn der Welt, auf den alles im Dieseits, auf den die gesamte Welt hingeordnet ist, als überflüssig, als ein Truggespinst erweisen soll« (ibidem).

[28] »Von der Utopie zur Tyrannei ist immer nur ein Schritt, und oft merken die Träger der Utopie gar nicht, wann sie diesen Schritt gemacht haben« (ibidem, s. 195).

Pojo XI. prikazuje komunističku nauku ukratko ovako: »Ova nauka uči, da ne postoji nego jedna jedina realnost, materija, sa svojim slijepim snagama: biljka, životinja, čovjek, plod su njezine evolucije. I ljudsko društvo nije drugo nego pojava i oblik materije, koja se razvija na rečeni način i po neotklonivoj nuždi teži, kroz stalni sukob snaga, prema konačnoj sintezi: društvo bez klasa. U takvoj nauci kao što je očito, nema mjesta za ideju o Bogu, ne postoji razlika između duha i materije, između tijela i duše, nema života duše poslije smrti, niti da se iz ovoga života porađa drugi . . .«

»Komunizam lišava čovjeka njegove slobode, duhovnoga osnova njegova djelovanja. On oduzimlje svako dostojanstvo ljudskoj ličnosti i svaku moralnu kočnicu, kojom bi se odupirao slijepim nagonima. Čovjeku pojedincu u odnosu prema kolektivu nije priznato nikakvo prirodno pravo ljudske ličnosti, a pridaju se zajednici, jer je ličnost u komunizmu neznatni kotačić sustava. Zatim se u odnosima čovjeka prema čovjeku ističe načelo apsolutne jednakosti i niječe svaka hijerarhija i svaki auktoritet, pa bio on uspostavljen i od Boga, ubrojiv tu i auktoritet roditelja. Sve ono, što među ljudima postoji od tako zvane vlasti i podređenosti, sve to potječe od kolektiva kao prvoga i jedinoga izvora.[29]

Konačni je sud Pija XI. o vrijednosti komunističkog sustava: »Eto sustava punog pogrešaka i sofizama, koji je u sukobu i s razumom i s božanskom objavom; sistema, koji ruši socijalni poredak, jer je isto što i rušenje njegovih izvornih temelja; sustava, koji ne priznaje pravo porijeklo prirode i svrhu države, koji negira pravo ljudske osobe, njezino dostojanstvo i slobodu.«[30]

4. Kritika auktoriteta. Načelo je kršćanske filozofije: Smatraj čovjeka tako dugo dobrim, dok se ne dokaže, da je zao. No i onda, kad se dokaže, da je zao, ljudi nastoje već iz običnih humanih, a pogotovu iz kršćanskih motiva, da ga ispričaju i da krivnju umanje. Nekomu se ubraja kao olakšanje krivnje okolnost, što je hereditarno opterećen ovom ili onom zlom sklonosti. Drugima se umanjuje krivnja poradi nedostatne naobrazbe, odnosno odgoja. Trećima umanjuje krivnju zlo dru-

[29] Pijo XI.: Encikličko pismo »Divini Redemptoris« o bezbožnom komunizmu od 19. III. 1937. br. 9 i 10.

[30] Citirana enciklika, br. 14.

štvo, koje ih je pokvarilo ili na zlo navelo, ili koja druga okolnost.

Što vrijedi za prosuđivanje obična čovjeka, vrijedi i za prosuđivanje nosilaca vlasti. I oni su ljudi, podvrženi raznovrsnim slabostima kao i ostali ljudi. Sve nepovoljne životne okolnosti, koje djeluju, ili mogu djelovati na ljude, mogu djelovati i na nosioce vlasti. Kad se, dakle, kritizira vlast, treba postupati kao i kod svake druge kritike. Najprije se uoče i priznaju sve lijepe, plemenite i za ljudsko društvo pozitivne strane, a onda tek dolaze na red negativne strane. Negativne strane, kad su i dokazane, treba iznositi oprezno. Treba osuditi samo zlo, a štediti, koliko je moguće, samoga čovjeka. »De iis ergo qui munere publico funguntur non temere loqui decet, nec maligne eorum res gestas carpere; quamvis liceat eos scrutari et de iis publice loqui et scribere, quatenus leges id permittunt, ut recte de iis iudicetur et utilitati prospiciatur. Quare peccant contra caritatem et iustituam, qui occulta aliquorum delicta, quae aliis non nocent, publicis foliis annuntiant, vel colloquis et sermonibus publicant, ut eos munere aliquo repellant. Observantiam eis debitam laedunt, qui eis contumelias irrogant, sive verbis sive scriptis, et qui eis debita denegat honoris signa.«[31] To su načela objektivne kritike. Takova kritika donosi koristi ljudskoj zajednici. »Zdrava kritika unapređuje svaki rad, ali mora, da i jest zdrava.«[32]

Međutim, što se događa u praksi, kako u svijetu, tako i kod nas, naročito kroz posljednjih 20 godina? Auktoritet kritizira se na veliko, bez obzira, bez milosrđa, bez ikakvih kritičkih pravila. Ide se mnogoput tako daleko, da se auktoritetu ne priznaje ni dobra volja. Djeca s tolikim duševnim mirom i lakoćom govore o pogreškama svojih roditelja, da te srsi prolaze. Reakcija je na roditeljske kazne tolika, da djeca za štogod bježe od kuće, pa i samoubojstvo počinjaju. U školi se i u odgojnim zavodima rijetko opažaju pozitivne strane kod nastavnika i odgojitelja, ali zato učenici brzo zapažaju nastavničke slabosti i pretjerano uveličavaju. Posljedica je toga averzija od profesorskog zvanja, premda je ono jedno od najidealnijih.

[31] Ianuarius Bucceroni: Institutiones theologiae moralis, pars I., vol. I., n. 704, p. 536. Romae 1914.

[32] Dr. Antun Radić: Sabrana Djela, svezak XIV. str. 214. Izdala »Seljačka Sloga« u Zagrebu.

Da su prilike u tom pogledu poslije svjetskog rata još gore. najjačim je dokazom knjiga »Sedmi Be«.[33] Nevjerojatno, ali istinito. Knjiga od početka do kraja neprestano napada, vrijeđa i ponizuje profesore. Pisac knjige — do nedavna srednjoškolac, a sada sveučilištarac — upravo uživa u vrijeđanju svojih profesora. Napadaji su čas otvoreni, u formi grubi, da grublji već ne mogu biti, čas su opet uvijeni, podmukli, puni cinizma, do strajnosti sarkastični. Knjiga ima 131 stranicu. Sve su ispunjene samo negativnim profesorskim djelima. Kad čitaš knjigu, dobivaš dojam, da su profesori sami idijoti i kreteni, balast ljudskoga društva, nijesu vrijedni da žive. Pisac nije opazio ama baš ni jedne pozitivne crte ni na kojem od njih!

Dobro je, da je pisac na koncu knjige dodao kratku autobiografiju. Iz nje se vidi jasno, da su obiteljske prilike, u kojima je pisac živio, i odrastao, bile sasvim rastrovane. Zato su i na mladića samo negativno djelovale. Ako se k nepovoljnom obiteljskom utjecaju doda još i komunistička zaraza, koju knjiga otkriva gotovo na svakoj stranici, onda se čovjek ne čudi. da je sav život, i vlastiti i tuđi, u očima ovog mladića tako crn. Dok je sva naša poštena javnost s indignacijom i gnjušanjem odbila knjigu, dotle mladić pisac više zaslužuje sažaljenje nego osudu.

Utješno je i to, da je ova i ovakova kritika kod naše omladine ipak osamljeni slučaj. Kolikogod omladina kritizira svoje nastavnike i odgojitelje, ipak ne ide ni u stvari, a pogotovu ne formi ovako daleko, kao što je išao ovaj mladić!

Kod kritike se činovnika govori opet o nesposobnosti i o neradu, o visokim plaćama, o zarađivanju izvan službe, o podmitljivosti, o intrigama jednih protiv drugih, o denuncijacijama, o vezama, pomoću kojih je tko prispio na ovo ili ono mjesto, o izigravanju zakona, kad se radi o ličnim interesima. Ljudi postupaju u kritici činovnika kao da se drže načela: »Činovnika smatraj tako dugo zlim, dok se ne dokaže, da je dobar.«

U »Hrvatskoj Straži« tiskan je članak pod naslovom »Napadaji na činovnike«. Članak nije potpisan, ali se iz sadržaja vidi, da je pisac uman, trijezan i staložen čovjek. On piše: »Ne sjećamo se, da je ikada bilo toliko napadaja na činovnike kao

[33] Josip Horvat: »Sedmi Be«. Iz dnevnika jednog srednjoškolca. Zagreb 1939.

danas. Na radničkim se skupštinama okrivljuju činovnici, da ih je 95% protiv današnjeg stanja, da vrše sabotažu, pa da su čak i oni najviše krivi, da u ovoj godini (1940) nije banska vlast postigla veći uspjeh . . . Nisu samo banovinski činovnici cilj takvih napadaja, nego se javno napadaju i gradski činovnici i župnici, jednom riječju svi, koji vrše kakovu vlast . . . Sjeti se tu kakav seljački mladić i napiše članak, u kojem napadne i predstojnika i veterinara i župnika, i to se sve štampa . . . Ovo ne vodi dobru. To znači rušiti u narodu svaki auktoritet vlasti . . . Bez valjane uprave nema napretka. A upravu vode činovnici od banskih savjetnika do kotarskih načelnika i općinskih bilježnika i blagajnika. I ovi ljudi nikada ne čuju o sebi dobre riječi ili priznanje, već samo napadaje. Kako će onda vršiti s voljom svoju službu . . . Sve ove pojave ne mogu se shvatiti drugačije, nego kao demagogija, jer se misli ovakvim napadajima ugoditi masama. No to je vrlo opasno, jer znamo, da se demagogija uvijek osvećuje onome, koji se njome služi«.[34]

Kad je pak govor o najvišim činovnicima u državi — ministrima, onda čuješ samo to, kako »džepove pune«, kako masno zarađuju, kakvi su im dohoci, koliki dispozicioni fondovi, kako kupuju kuće i grade vile, koliko je miliona koji težak, i slično. Kod kritike se ulazi i u privatni život. Tu prolaze redovito još i gore.

O svemu se tome javno govori i raspravlja. Svaki auktoritet se sistematski u novinama napada. Zato nije čudo, da je ovako nisko pao. Duhovito primjećuje Antun Radić:[35] »Ljudi istom štogod napišu, izgrde koga, prigovore, što im na pamet pane, — i to je također kritika. Tako ne valja.«

5. I sama vlast je kriva, da gubi ugled. Uzmimo slučaj državnog činovnika, koji je došao na visoki položaj bez sposobnosti, bez znanja, bez kvalifikacija, — samo zato, jer je član vladajuće stranke, ili prijatelj s nekim, koji ima vlast. Ne radi ništa. Nikada ga gotovo nema u uredu. U saobraćaju sa strankama je prost. Kune da te srsi prolaze. U ličnom je životu prljav do vrata. Radi karijere je i položaja promijenio ne samo narodnost nego i vjeru. Prema višima je puzav do odurnosti, a

[34] »Hrvatska Straža«: »Napadaji na činovnike«. God. XII., 2. X. 1940., strana 3.
[35] Sabrana Djela, svezak XIV. str. 166—168.

prema nižima je bahat i tiranin. Sva iole poštena publika, a napose seljaci, koji žive tradicionalnim prirodnim i kršćanskim poštenim životom, sude ovako: U školi su nas učili da pazimo na govor i biramo riječi. Ovaj pak visoki činovnik govori i takove riječi, da nas je stid i ponoviti ih. Zakoni, i Božji i građanski, brane kletvu; tako su nas roditelji i dobri susjedi učili; a ovaj gospodin kune gore nego ikoji seljak. Uvijek nam u školi i po novinama, a još više u knjigama za djecu, govore i tumače, da je »slatko i časno za domovinu umrijeti«, a ovaj čovjek bi izdao domovinu za jedno bolje mjesto ili unosniju službu, kao što je Juda izdao Isusa. Vlastiti nas razum uči, a vjera još više tumači, da treba Boga štovati, i nedjeljom i blagdanom u crkvu ići, a ovaj gospodin živi i radi kao da Boga nema, a crkvu iznutra još ni vidio nije. Nas gospoda uče, da je sramota krasti. Tko ukrade, treba ukradeno vratiti. Ako je štetu načinio, treba je nadoknaditi. Protiv tatova postoje zakoni, oružnici, batine, zatvor, globa. A za ovoga gospodina? Nakupovao je zemlje. Sagradio više kuća. U štedionici ima debelih para. Odakle sve to? Je li to njegova plaća donijela? Nipošto. To je privatno »zaradio«. I sad ljudi navode izvore privatne zarade. A jedan je izvor prljaviji od drugoga. Konačno se pitaju: Zar za ovoga gospodina ne postoji zakon? Pa ni kazna? Dakle zakon postoji samo za male krađe i male tatove. Tu je zakon strog i neumoljiv. Tu nema smilovanja. A gospoda rade što hoće i nikome ništa.

Je li tip ovakova činovnika rijedak? Tko će se to usuditi ustvrditi? Zar naš javni život kroz posljednjih 20 godina nije iznio na površinu mnogo takovih tipova? Koliko se već puta javno raspravljalo i po novinama pisalo o korupciji među državnim činovništvom, a povod su dali baš ovakvi tipovi. Priprost čovjek seljak, koji sve to gleda i sve to zna, možda će pred takvim činovnikom i šešir skinuti, i glavu sagnuti, i koji komplimenat naći, ali u duši će se sablazniti, bit će ogorčen. Proklinjat će ne samo takva činovnika nego i sve druge. Reći će: nije samo ovaj takav; svi su takvi. Svi su »pokvarena gospoda«. Nijednome ne vjerujem.

Korupcija je našega javnoga života bila i posljednjemu seljaku poznata. Seljak je bio izgubio svako poštovanje prema bivšim vlastima i zakonima, tako da se među seljacima i javno govorilo: Možeš i čovjeka ubiti i najgore zlo učiniti; ako imaš novaca i platiš, ništa ti se ne će dogoditi. »Za novac se sve dobije«. Prema tome su se i vladali; sjekli su tuđe šume, prisvajali si tuđe zemljište, vladali se kao da nema zakona ni vlasti.

Razumije se, da je takav mentalitet zao mentalitet, i da takvo shvaćanje zakona i vlasti zaslužuje svaku osudu. Ali se mora razumjeti i to, da narod nije došao sam od sebe do takva mentaliteta i do takva shvaćanja zakona i vlasti. Povod je dala sama bivša vlast i njezini bivši nosioci. Ako se, dakle, hoće podići u narodu poštovanje zakona i vlasti, a to nam je i te kako svima na srcu, treba najprije obračunati s korupcijom općenito, a među nosiocima vlasti napose. No ni to nije dosta. Nije dosta reći za činovnika: ovaj nije korumpiran — taj ne spada među »pokvarenu gospodu«. Svaki pojedini činovnik mora biti i pozitivan. To znači: biti na svom mjestu ne samo kao činovnik, kao javni radnik, nego i u privatnom, ličnom životu na što većoj etičkoj i moralnoj visini. Tada će istom nestati ovaj loš mentalitet o vlasti; tada će tek porasti cijena auktoritetu u narodu.

6. Najdublji psihološki razlog, zašto se naš narod toliko bunio protiv vlasti, nalazi se u našoj političkoj povijesti. Kroz osam smo vjekova bili s Ugarskom, a kroz četiri vijeka s Austrijom, uvijek u podređenom i zapostavljenom položaju. Gdjegod je bilo što boljega i unosnijega, to je bilo u rukama stranaca. »Gdjegod se u nas gradila i dizala velika kakova tvornica ili fabrika, gospodar joj je bio Židov ili drugi tuđinac, i to ne samo vlasnik nego i sav upravni personal, sve do zadnjega nadglednika, a naš Hrvat samo radi i tegli, vuče i znoji se za plaću, koju mu odredi tuđinac. Gradi li se željeznica na našoj zemlji, eto ti tuđinca; siječe li se šuma ili gora, eto ti opet tuđinac; kopa li se iz zemlje ruda, srebro, ugljen, ili što

drugo, eto ti i opet tuđinca. Propane li koja seoska kuća našega roda, tko će kupiti zemlju, nego opet tuđinac? Prodaje li se velikaška zemlja, opet će je kupiti tuđinac, ili Židov.[36]

S nama su postupali stranci onako, kako se postupa s urođenicima u kolonijama. A gdje je ikada na svijetu postojala jedna kolonija, koja je ljubila strance — gospodare? Mnogo se govori i piše, kako su francuske i engleske kolonije uzorno uređene, i na visokom stupnju kulture. Ističu se svakovrsne blagodati, što su ih donijeli sa sobom gospodari u kolonije. U tome ima mnogo istine. Sigurno je to, da su gospodari — jedni više, drugi manje — podigli u kolonijama škole, odgojne zavode, sagradili bolnice, kakovih si sami urođenici ne bi ni kroz stoljeća sagradili. Sve to stoji. Sve to vide i sami urođenici. Ali urođenici vide i to, da ih strani gospodari na svakom koraku izrabljuju, i zato mrze strance. »Ja mislim, da sada lako razumijete, zašto su se Kitajci ili Kinezi digli na tuđince. Sada bolje i to razumijete, zašto se Buri bore do zadnje kapi krvi protiv tuđincu. Zato se bore, jer je i kod njih, jer je i u njihovom domu tuđincu bolje, nego domaćem čovjeku.«[37]

Kod nas je bilo jednako. »Kada . . . gledam — veli Antun Radić — tuđinski taj svijet i govor, a vidim, kako im je dobro, jer sjede, razgovaraju, piju, puše, a lijepo su obučeni i ugojeni, — pitam sam sebe: Od kuda im to dobro? Ne oru i ne kopaju, pa ipak lijepo živu, dobro im je u našem domu. A seljak naš muči se i krvoloči, i svaki mu je dan sve to gore, ima sve to manje . . . Možda baš zato seljak ima sve to manje, možda je njemu baš zato sve gore, što je među nama tuđincu sve to bolje? — To ne treba ni pitati, to prosta pamet kaže. Kad danas k jednoj zdjeli sjedne više ljudi i kućne čeljadi, nego jučer, to će i djeca vidjeti, da će onima biti manje, koji su jučer bili sami kod zdjele.«[38]

[36] Dr. Antun Radić: »Dom i sviet«. Dom, god. I. br. 13. Sabrana Djela II., str. 193.
[37] Dr. Antun Radić: na istom mjestu, str. 194.
[38] Na istom mjestu, str. 193—4.

U našem je narodu neraspoloženje prema strancima prelazilo iz koljena na koljeno. Svi su rodoljubi upirali prstom na strance kao na najveće narodno zlo. Uslijed toga se razvijala i mržnja u narodu na strance. Narod je prezirao strance. U našim se prilikama smatralo rodoljuba to većim, što se više isticao u borbi protiv stranaca i strane vlasti. Rodoljublje se mjerilo prema veličini opozicije protiv stranoga upliva i tuđinske vlasti. Tako se kroz stoljeća u samu narav našega naroda uvriježila mržnja na sve, što je tuđe, ali i na vlast, koja je bila gotovo uvijek usko i nerazdjeljivo povezana s tuđincima. Čim je naš čovjek čuo riječ »vlast«, odmah bi pomislio na strance. Kako je bio u neprestanoj opoziciji protiv stranaca, tako je bio i protiv vlasti.

Naš je narod dobio nadimak »pravdaški« narod. Kao da se neprestano svađa i pravda sam u sebi. Prema tome bi i sam nadimak bio nečastan. To ne stoji. Tu nije pravi izvor i uzrok nadimku »pravdaš«. Naš se narod kroz svoju historiju svađao i pravdao s tuđincima radi nepravda i izrabljivanja. Čas su se svađali i pravdali seljaci sa stranom vlastelom radi nepravednih podavanja u naravi, čas opet vlastela jedni protiv drugih radi vlasništva zemlje. A borbe su i svađe imale najviše i najjačega odjeka u hrv. saboru. U saboru su se neprestano čule tužbe i jadikovke na presizanje tuđe vlasti i na nepravde, što ih tuđinci nanose našemu narodu. Sabor diljem čitave naše historije upozoruje na »pravice« našega naroda. Boriti se za »pravice« značilo je upravo boriti se za slobodu naroda, za slobodu i neovisnost naroda. Kad čovjek s te strane promatra pravdanje našega naroda, a s te se jedine strane i mora promatrati, onda »pravdaštvo« našega naroda nije nisko i tračljavo međusobno natezanje radi kakvih malenkosti, nego je to borba za narodnu slobodu i narodni opstanak. Borba je pak za narodnu slobodu i narodni opstanak bila uvijek, i kod svih naroda, nešto časno i plemenito. Zato je i ovakvo pravdanje, koje znači borbu za slobodu, časno pravdanje, a nadimak »pravdaš« u smislu ovakvoga pravdanja častan nadimak.

Jasno je i dosljedno, da je radi neprestanih svađa, pravdanja i borbâ sa strancima i njihovom vlasti postala već i sama narav našega čovjeka pravdaški nastrojena. Čestim se i mnogo opetovanim pravdanjem navukao na narav našega čovjeka već i habitus — trajno svojstvo pravdaško, pa se ono odrazivalo,

a nažalost se još i danas u velikoj mjeri odrazuje, i u međusobnom životu. Naši se ljudi, naučeni u povijesti na svađe i pravdanja sa strancima, svađaju i među sobom. Često se svađaju i za štogod. U svađi gube i vrijeme i novac. Jer ljudi gledaju samo neposredne činjenice, a ne zalaze u ispitivanje daljih i dubljih razloga, zato radije uzimaju pravdaštvo našega naroda u smislu međusobnoga svađanja i daju nadimku »pravdaš« radije negativan nego pozitivan smisao. A ako uzmeš povijesni smisao pravdaštva, onda odmah opažaš, da je međusobno pravdaštvo samo neželjena posljedica onoga idejnoga pravdaštva ili narodne borbe za slobodu; da je međusobno negativno pravdaštvo izrođeno idejno ili pozitivno pravdaštvo s narodnim neprijateljima.

Da je najdublji razlog bune protiv auktoriteta kod našega naroda bio baš u tome, što se naš narod morao uvijek boriti sa stranim elementom, vidi se i iz života i rada naših narodnih velikana. Sjetimo se samo nekih. Tu su Zrinski, Frankopani, Kvaternik, Starčević, Strossmayer, Radići i toliki drugi. U čemu je njihova veličina? Zašto ih narod slavi? U prvom redu zato, što su bili vatreni i nepokolebivi borci protiv strane vlasti, koja je gospodovala nad našim narodom. »Strossmayera hvale, što je od svoga bogatstva dao nješto za škole, učenjake i druge narodne i dobrotvorne stvari. No to nije ništa, ili je to malo. Neizmjerno je više to, što je Strossmayer mnogo mislio i mnogo se borio protiv tuđinaca. Zato ga ni jedni ni drugi ne trpe, grde ga — a baš zato zaslužuje, da ga mi poštujemo ljubimo.«[38a]

Pravi su rodoljubi bili uvijek u opoziciji. I danas još ima na životu uglednih javnih radnika, koji su i 70-tu prestupili, a nikada u svom životu nijesu za vladu glasovali. Princip je bio: Opozicija! Što je netko bio u žešćoj opoziciji, to je bio veći rodoljub. U opoziciji se došlo tako daleko, da je konačno narod bio u opoziciji prema svakoj vlasti, pa i onoj, koja mu je iskreno htjela dobro. Odgojen u opozicijonalnom duhu naš svijet misli, da i nema u životu druge mogućnosti, nego neprestano biti u opoziciji; buniti se protiv svakoga, svemu prigovarati, sve rušiti. Jao onomu našemu političaru, koji bi bio pristao uz vlast! Pa makar i s najboljom nakanom! Pa makar i uz

[38]a Dr. Antun Radić: »Slava Štrosmajerova«. Dom, god. I. br. 19. Sabrana Djela II., str. 288.

poštenu vladu! Odmah ga se nazvalo »prodanom mešinom«! »Malo ima koji naš političar, za kojega nije tko kazao i napisao, da je podmićen i da se prodao. Ovo je žalosna i sramotna stvar, a možemo je razumjeti samo tako, što je živa istina, da su hrvatska gospoda stotine i stotine godina zbilja pristajala uz one, koji su imali vlast, a to su bili većinom tuđinci. Razumije se, i posve je naravski, da su mnogi takvi domaći sinovi dobili i dobre službe i velike časti. Puk hrvatski stvorio je o svem tom svoje mišljenje: puk je to okrstio u svojoj duši narodnim izdajstvom... No teško je o tom govoriti. Spomenut ćemo samo, kako je pučko dijete, pok. Ante Starčević, pristao uz ovo mišljenje, pa za svoje političke protivnike nije imao druge riječi, nego »prodane mešine«. Poslije njega lako je svatko došao do toga, da ga tkogod nazove »prodanom mešinom«. »Prodana mešina« — to je tako poznata riječ u našim novinama i u običnom životu, da već i djeca znadu za kim vikati, da je »prodana mešina«.[39]

V. *Braća Radići prema auktoritetu.*

Posljednja su četiri decenija naše narodne povijesti, a napose našega kulturno-političkoga narodnoga života, usko povezana s Antunom i Stjepanom Radićem. To je činjenica, s kojom smo na čistu svi mi — živi svjedoci. Tu će činjenicu morati priznati i sva kasnija pokoljenja. S njom će morati računati svi pisci naše narodne povijesti, pa i oni, koji će se pojaviti na pozornici narodnoga života tek za koje stoljeće.

Još je uvijek prerano govoriti o potpunom značenju rada braće Radića za naš narodni život. Danas je — jer smo preblizu samom životu i radu njihovu — teško izreći svestran i objektivan sud o njima. To će učiniti povijest, koja će lakše mirno ispitivati i hladno prosuđivati sve momente — i pozitivne i negativne — u njihovu radu, pa onda pružiti stvaran sud. Povijesti će biti lakše donijeti pravi sud o braći Radićima i stoga, što će imati pred sobom više plodova njihova rada. Po plodovima se poznaje drveće. Po plodovima se, što ih rode u svakidašnjem životu, prosuđuju i ljudi, i njihove ideje i njihov rad.

1. Nas zanima samo njihov odnošaj prema auktoritetu. Kažem prema auktoritetu općenito — bio on državni ili crkve-

[39] Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački Nauk«. Sabrana Djela VII. Strana 59 i 60.

ni. U tu će nam svrhu najbolje poslužiti »Seljački Nauk«, koji su izradila oba brata zajedno.[40]

»Prvi temelj seljačkoj stranci jest vjera u Boga, i to s ovoga razloga: Ljudi među sobom ne mogu nikako ni živjeti, a kamo li napredovati bez pravednosti. Što je pravo, a što je krivo, to svaki čovjek nosi u svojoj duši, a to je čovjeku od Boga. Pravedan je posve samo Bog, a pravedan može biti i čovjek, ako sluša, što mu duša govori, ako je zdušan. A čovjek bez Boga i duše ne može biti zdušan, po tom ni pravedan.«

»Ima ljudi, pa i političara, koji naučavaju posve drukčije i kažu od prilike ovako: Čovjek živi i ravna se u životu s ljudima po svojoj naravi, onako po prilici kao i životinja. I to je istina, pa mi doista znamo: kao što od postanka svijeta vuci kolju ovce, a mačke dave miševe, sve po svojoj naravi, — da su tako i ljudi jedni druge davili i ubijali i drugačije im život otimali. I to je doista bilo po naravi, pa ipak se je duša čovječja u svako vrijeme proti tome bunila. Zato treba priznati, da čovjek sam spoznaje i vidi, da osim naravi ima u čovjeku još nješto po čem se čovjek ravna, pače po čem se ima ravnati. To nješto — to je čovječja duša i njezin izvor — Bog. Čovjek se tim i razlikuje od životinje, što osim naravi, koja jest i koja se poreći i potlačiti ne dade, spoznaje i priznaje i ono, što doduše svagda nije, ali bi imalo biti; to je ono, za čim čovječja duša teži te nije zadovoljna, dok toga ne postigne, a to je svako dobro, a u politici je to — pravednost.«[41]

»Bez ikakvoga reda i zakona nisu ljudi, što se zna, nikada nigdje živjeli i ne živu, i kakav god bio taj red i zakon, ljudi su ga se držali i pokoravali mu se, jer su vidjeli, da je bolji makar kakav red i zakon, nego svačija samovolja, koja čovjeku ne da ni časa mirno živjeti.«

»Spomenuta je u ovom razlaganju i seljačka buna i francuska revolucija. Kako se vidi, toga nama ne treba, jer mi

[40] Za »Seljački Nauk« kažu izdavač i urednik u predgovoru: »Izdavajući djela dra Antuna Radića smatrali smo svojom dužnošću dati sasvim posebno mjesto onim spisima, kojima su autor zajedno Antun i Stjepan Radić. Program je više formulirao Stjepan, a na tumaču više radio Antun... Svakako bez ovoga »Seljačkog nauka« ne može se razumjeti ni seljački pokret ni razvoj hrvatskog naroda u zadnjih 30 godina.

[41] Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački Nauk«. Sabrana djela VII., str. 93—94.

idemo strogo po zakonu, pa ne treba, da komu i vlas s glave skinemo. Radimo li ovako, nitko nam ne smije ništa.«[42]

O Crkvi i svećenstvu piše A. Radić: »Crkva je dosada jedino mjesto, kamo čovjek seljak može doći i čuti od gospodina riječ prijateljsku, riječ milu, riječ pametnu, riječ žarku i poletnu, koja mu govori srcu i umu, koja mu za čas barem sakrije njegovu svakidašnju bijedu, koja mu rasvijetli vječnu tamu, u kojoj živi, i koja ga napokon vodi daleko i diže visoko, koja mu kaže, da mu je cijeli svijet brat, a Bog svima otac — jednako dobar, jednako pravedan. Jest, takovo je mjesto jedino crkva — ona prosta, ili fina, velika, ili mala seoska crkva. Pa kako narod ne bi u nju išao! Ta to je od postanka svijeta jedino mjesto, u koje prost i neuk čovjek može doći pred gospodina, a da ga ne mora ništa moliti i ništa mu platiti! To je od postanka svijeta jedino mjesto gdje proste i neuke ljude gospodin pozdravlja riječju: Braćo! A pred ostalu gospodu nije se narod do jučer smio ni pokazati, a kamo li da bi ga čemu učili i bratom nazivali!«[43]

Neki je seljak iz Podravine pisao »Domu«. U pismu se tužio na advokate. »Fiškali — oni nam zemlju prodaju. Nijedan grunt (zemljište) nije prodan bez odvjetnika. Ni porez državni, ni općinski nameti, ni gizdavo odijelo, ne vodi do prodaje, nego fiškali i procesi i silni biljezi (štempli)...« Antun Radić odgovara u »Domu«: »Za jednu malenkost, za dvije besjede nepromišljeno izrečene, za pedalj zemljišta — eto prkosa, eto pravde, prava i kriva svjedočanstva, eto odvjetnika, sudova, povjerenstva na lice mjesta, eto parbe, sumnje, uvrijede Boga i nemira ljudima u komšiluku, eto na svršetku pustih troškova! Vama je poznato: imade kuća, koje su se s temelja upropastile — zbog pravdanja. Recite sad: Je li, nije li ovako? A onda recite: Jesu li tomu krivi fiškali, što se svijet pravda?«

Kako Antun Radić osuđuje pravdanje, tako odmah savjetuje i mudro sredstvo protiv pravdanja. »Ako ste sami sebi prijatelji, sastanite se, izaberite četiri poštena starca iz sela, na čelo im postavite župnika, — i to vam neka bude sud: tu se najprije nagodite, ako imate s kim kakovu pravdu.«[44] — To je

[42] N. dj., str. 94—95; 76—79.

[43] Dr. Antun Radić: »Svećenstvo (popovi)«. Dom IV. Br. 17. Str. 257—260.

[44] Dr. Antun Radić: »Dobri ljudi«. Dom II. Br. 7. str. 110—113.

»sud dobrih ljudi« ili »nagodbeni odbor« sa župnikom na čelu. — I opet veliko povjerenje prema svećenstvu.

U stranci se raspravljalo i o zemlji, za kojom toliko teži naš seljak. I tu se stranka postavila na legalnu bazu. »U mnogim hrvatskim krajevima ima narod premalo zemlje, a ipak zemlje ima prilično, samo što je mnogo zemlje u rukama jednoga čovjeka. Kako bi se to bolje uredilo, to jasno kaže naš program. Kako se vidi, to nije ono: »Dijelit ćemo gospodsku zemlju!« — kao da nije ničija, nego tu treba privole sabora, zemlja se po procjeni plati i t. d. A ako sabor pristane, nema sumnje, da će to učiniti samo radi opće narodne koristi. Mi uostalom držimo, da će mnogi veliki posjednici i sami na to privoljeti, samo kad se jednom nađe način, da im se zemlja pristojno i u redu plati.«[45]

2. Sve je ovo, što smo do sada naveli iz »Seljačkog Nauka« i »Doma« pozitivno i u prilog auktoriteta. Niti se može ovome što dodati, a jednako ni prigovoriti. Štaviše, sve se ovo može samo pohvaliti. Kamo sreće, da se je u tom duhu i dalje pisalo, a pogotovu, da se u tom duhu razgovaralo na privatnim sastancima, stranačkim zborovima i javnim političkim skupštinama!

Ali praksa svjedoči i drugo. U praksi se nije dosta štedio auktoritet. Udaralo se po auktoritetu, i crkvenom i državnom. Ne znaš, koji je više trpio. Kad čovjek, makar i površno, pregleda zadnji (XIX.) svezak »Sabranih Djela« dra Antuna Radića, koji nosi naslov: »O čemu je pisao Antun Radić«, odmah upada u oči, kako je Antun Radić često kritizirao auktoritet. Još jasnijom biva slika, ako se listaju stranice pojedinih godišta »Doma«. A potpunu sliku dobivaš, kad se sjetiš svih onih ispada na račun auktoriteta, što su se događali na raznim zborovima: što tajnim, a što opet javnim, koje je stranka održala u svrhu propagiranje stranke. Tim su zgodama nastupali govornici svih kategorija i svih društvenih slojeva. Među njima je bilo takvih, koji su se obarali na auktoritet oprezno i uvijeno. Ali je bilo i takvih, koji nijesu birali ni izraza ni načina kad su kritizirali auktoritet.

To su osuđivali i ugledni pristaše stranke. Kako su neki neodgojeni elementi stranke nekada ustajali protiv auktoriteta, tako su ustajali i protiv ugleda svojih vlastitih ljudi. Bivša

[45] »Seljački Nauk«, str. 44—45.

Banska vlast bi o tome znala mnogo pričati. Ona je sama muku mučila, kako ljude disciplinirati i naučiti poštivati auktoritet. Neki predstavnici bivše Banske vlasti bili su ljudi doduše puni dobre volje i strpljenja, pa se mnogo trudili, da sa što manje žrtava opet uspostave red i disciplinu.

Mnogi su odbijali strankine ispade protiv auktoriteta na polemike, što su ih strankina štampa i ljudi imali izdržati s protivničkim kritičarima. U polemikama se ljudi uzrujavaju. Dolazi do žestine. A u žestini čovjek i reče i napiše, što kasnije i sam osuđuje. U polemikama, kao i u svađama uopće, ljudi lako padaju u skrajnosti, pa tako i u skrajnost, da se preko dopuštenih međa kritizira auktoritet. Nema sumnje, da je u tome mnogo istine. Polemikama se dade dosta toga ispričati, što je nezgodno palo na štetu auktoriteta, ali bi se teško dalo ispričati sve.

Auktoritet je najviše stradao pod pojmom »gospoda« — kasnije »pokvarena gospoda«. »Seljački Nauk« je smatrao gospodom najviše činovnike, velikaše i kapitaliste. To su ljudi »kojima je njihova korist i previše zaštićena, pa baš zato i jesu uvijek gotovo naduta i silovita... Nastojanje, da se održi ili čak poveća činovnička samovolja i velikaška i kapitalistička vlast, ovo nastojanje zove naša stranka »gospodskom« politikom. Gospodskom politikom može se nazvati i svako tajno pogađanje među političarima, i onda svaku takvu političku spekulaciju, kod koje se narodu svako dobro obećaje, a zlo mu se daje.«[46]

»Dok riječ »gospodin« našemu seljačkomu svijetu znači isto, što služben čovjek, gotovo isto, što silnik, ili dok znači kao neko više biće, komu moraš biti pokoran i podložan, pred kojim moraš i na zimi, i na vrućini, i na snijegu i na kiši stajati ponizno otkrite glave i još lijepo reći hvala, ako najedamput čuješ: Marš van! — dok je tako bilo u Hrvatskoj, onda nije samo opravdano, nego je bilo upravo potrebno pisati proti gospodskoj samovolji, sebičnosti i pokvarenosti, ili jednom riječju proti gospodskoj politici.«[47]

Ovo je značenje pojma »gospodin« i »gospoda«, koje prvotno obuhvatalo visoko činovništvo, koje je najvećim dijelom uvijek bilo strano, i velikaše, koji su također — manje više — uvijek bili stranci, i kapitaliste (Židove) jednako strance, bilo,

[46] N. dj., str. 83.
[47] N. dj., str. 84—85.

ako ne sasvim, a ono najvećim dijelom, ispravno. Međutim je kasnije pojam »gospoda« u lošem smislu prenesen i na domaću inteligenciju, koja je bila protiv Seljačke Stranke, a tijekom vremena i na svu domaću inteligenciju bez razlike. Tako je, konačno, pojam »gospoda« postao istovjetan s pojmom inteligencije, pa su svi inteligenti — bez razlike kojem staležu pripadali — postali »gospoda«. Kako su kod nas inteligentni najvećim postotkom bili ujedno i nosioci vlasti, bilo duhovne, bilo svjetovne, to je i vlast dobila sve one oznake, što ih u sebi sadržaje pojam »gospoda«. A da pojam »gospoda« u svom negativnom značenju bude što jasniji, dodan mu je pridjev »pokvarena.« Tako su u posljednje vrijeme svi nepoćudni inteligenti, bili »pokvarena gospoda« kao što su u Starčevićevo doba bili »prodane mešine«. Dakako da je do neumjesne aplikacije pojma »pokvarena gospoda« dolazilo samo od neodgojenih i samozvanih ideologa stranke, a ne od pravih, naobraženih, odgojenih i plemenitih ideologa, kojima je zacijelo bilo mnogo na srcu opće narodno dobro, pa i dobro naše domaće inteligencije svih staleža.

Koliko je tko u našoj povijesti radio na rušenju auktoriteta, da li je to rušenje auktoriteta bilo samo sredstvo u političkoj borbi, ili pak i svrha, da li je rušenje auktoriteta bilo dio same ideologije, ili pak samo vremenska pojava, koja je nastala neopazice i protiv volje ozbiljnih i trijeznih vođa, o tome će konačni sud reći povijest. Mi konstatiramo samo činjenicu s najboljom voljom i željom, da te nezdrave pojave što prije nestane iz našega javnoga života. Visoko je poštivanje auktoriteta nužno potrebno za napredak svakoga društva i svake države, pa tako i za napredak Nezavisne Države Hrvatske. Nezavisna Država Hrvatska mlada je ustanova. U njoj treba u svim smjerovima graditi tako reći od početka. Početne su gradnje uvijek teške i skopčane s golemim žrtvama. A goleme će žrtve spremno doprinijeti narod samo onda, ako bude visoko poštivao svoju vlast.

VI. *Katolička Crkva i auktoritet.*

Katolička je Crkva najvatreniji propovjednik i najjači zaštitnik auktoriteta. To je njezina tradicija, da budno pazi, e se ne bi nigdje i ničim diralo u auktoritet. Toj je tradiciji ostala Crkva vjerna kroz sva vremena. Naglašivala ga je u vremena,

kad su bila suvremena kraljevstva. Upozoravala je na ispravno shvaćanje, a osuđivala svako prekoračivanje uktoriteta, za vladanja raznih apsolutista i tirana. Ističe važnost auktoriteta i danas, kad je vijek demokracije, koja ne posvećuje baš naročitu pažnju auktoritetu, pa je auktoritet neprestano u opadanju.

1. Katolička Crkva uči, da je državna vlast od Boga. Bog je Stvoritelj ljudske naravi. A ljudska narav sili čovjeka na život u društvu — državi. Život je opet u društvu nemoguć bez vlasti. Prema tome, kako je od Boga ljudska narav, koja nužno traži društveni život u državi, tako je od Boga i vlast u državi, bez koje je nemoguć opstanak države. Leon XIII. upozoruje: »Magnus est error non videre, id quod manifestum est, homines, cum non sint solivagum genus, citra liberam ipsorum voluntatem ad naturalem communitatem esse natos.«[48] Bog, koji je postavio svrhu — život u državi, postavio je i sredstvo za život u državi, a to je vlast u državi. Zato, kako je neposredno od Boga društvena ljudska narav, tako je neposredno od Boga i društvena vlast.

Vrhovna državna vlast imade prava, kojih pojedini državljani nemaju. Državna vlast može pojedinca kazniti smrću. U njezinoj je vlasti navijestiti rat i mnogo drugo slično. To su prava, kojih podanici u državi nemaju. Budući da ih podanici sami nemaju, to ih ne mogu ni predstavnicima vlasti u državi dati. Nitko drugome ne daje ono, čega sam nema. Prema tome je vlast u državi neposredno od Boga, a ne od državljana.

Dok ljudi živu u jednoj državi, nužno se moraju pokoravati vlasti te države. Niti mogu vlast u državi uništiti, a niti je mogu smanjiti. Vlast u državi ostaje uvijek ista. Ljudi mogu učiniti samo to, da nosilaca vlasti bude više ili manje, ali je vlast u sebi u svakom slučaju jednaka. To znači: kad ljudi ne mogu vlast u društvu ni uništiti ni umanjiti, da vlast ne ovisi o ljudima niti je ljudskoga porijekla, nego izravno potječe od Boga. Dosljedno tome, ljudi ne mogu ni raditi u državi što bi htjeli, nego moraju uvijek gledati, da njihovi čini budu u skladu s vlašću. »Ortum publicae potestatis a Deo ipso, non a multitudine repeti oportere. Seditionum licentiam cum ratione

[48] Leo XIII.: Encycl. »Diuturnum illud«, 29. Iunii 1881. D. B. n. 1856.

pugnare... Immoderatam sentiendi sensusque palam iactandi potestatem non esse in civium iuribus...«[49]

»Bez sumnje nije manje štetna za blagostanje naroda i za napredak svekolike ljudske zajednice zabluda onih, koji nepromišljenim pokušajem oslobađaju svjetovnu vlast od bilo kakve ovisnosti o Najvišem Biću, prvom uzroku i apsolutnom gospodaru od koga zavise i pojedinci i ljudska zajednica... Ništa manje brižno i pažljivo treba upozoriti na bitnu nedostatnost i krhkost svake norme socijalnoga života, koja počiva na isključivo ljudskim temeljima i koja se ravna isključivo ljudskim motivima i svoju snagu temelji na sankcijama čisto vanjskog auktoriteta... Tamo gdje se niječe ovisnost ljudskoga prava o božanskom pravu, tamo gdje se apelira jedino na prividnu i nesigurnu ideju isključivo zemaljskoga auktoriteta i gdje se traže prava zasnovana ne na razlozima poštenja već na razlozima koristi, tamo i samo ljudsko pravo nužno gubi moralnu snagu upravo u svojim najtežim primjenama. A ako se moralna snaga ukloni, onda je nemoguće tražiti od državljana, da je priznaju kao opravdanu i da doprinose žrtve.«[50]

Podanici su u državi dužni iskazivati nosiocima vlasti poštovanje, pokornost i vjernost. Ove obveze traži Crkva na temelju Sv. Pisma. »Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti, da nije od Boga; a što su, od Boga su postavljene. Tko se dakle protivi vlasti, protivi se naredbi Božjoj; a koji se protive, primit će osudu na sebe.«[51] Crkva upozorava na Kristove riječi: »Podajte dakle caru carevo i Bogu Božje.«[52] Sv. Pavao naglašuje: »Podajte svima, što ste dužni: komu porez, porez; komu carinu, carinu; komu strah, strah; komu čast, čast.«[53] Sv. Petar uči: »Pokoravajte se svakoj odredbi čovječjoj radi Gospodina: bilo kralju kao poglavici, bilo upraviteljima kao onima, koje on šalje da kazne zločince, a pohvale dobre.«[54]

Podanici su dužni, priznati, da je vlast, što je imaju predstavnici vlasti, njima dana od Boga. Zato su obvezani predstavnicima vlasti iskazati čast. Podanici su dužni iskazivati čast svima nosiocima vlasti već prema veličini vlasti, što je vrše.

Kako ima auktoritet pravo zapovijedati, tako je podanicima dužnost slušati. »Zato je i potrebno pokoravati se, ne samo radi srdžbe, nego i radi savjesti.«[55] Prema tome, ako je državni zakon pravedan i nešto zapovijeda, dužni su se podanici pokoravati ne samo na oko nego i u savjesti.

I uzurpatora su podanici, u određenim okolnostima, dužni slušati. Uzurpator je čovjek, koji je silom uklonio s vlasti zakonita vladara i sebi nepravedno prisvojio vlast. I njega su dužni podanici slušati kad u miru posjeduje vlast. Dužni su ga slušati u onim zakonima, koji se odnose na čuvanje reda u državi. Posluh ne izvire iz naslova, što bi prisvajač imao pravo donositi zakone. Posluh duguju građani radi općega dobra. Opće dobro traži da građani slušaju, jer bi inače dolazilo do nemira, pa bi država stradala. I skinuti zakoniti vladar treba da se složi s posluhom građana uzurpatoru. I njemu treba da je više na srcu opće državno dobro, koje se postizava posluhom građana uzurpatoru, nego lično dobro, koje bi za nj nastalo kad bi se građani borili protiv uzurpatora. No građani su se dužni ustegnuti od svakoga čina, kojim bi priznali uzurpatora zakonitim vladarom, ili pak njegovu vlast potvrdili ili odobrili.«[56]

Podanici su dužni vlast vjerno slušati i zakone tako vršiti. Izuzetak su nepravedni zakoni. Kad su nepravedni zakoni na štetu ljudskoga dobra, ne vežu u savjesti. A kad su na štetu božanskoga dobra, tada ne vežu ni u kojem slučaju. Postoji naime objavljeno načelo: »Više se treba pokoravati Bogu, nego ljudima.«[57]

2. Jednako Crkva štiti auktoritet i u obitelji, i oca i majke. Crkva neprestano stavlja djeci pred oči četvrtu Božju zapovijed: »Poštuj oca i mater, da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji.« U vezi s Božjom zapovijedi nalaže Crkva djeci, da ljube svoje roditelje. Ljubav traži i naravni zakon. Naravni je zakon jači od svih obveza, što ih je čovjek svojom voljom učinio. Zato Crkva ne dopušta sinu, odnosno kćeri, da stupi u samostan, makar su se zavjetom obvezali, ako su im roditelji

[49] Leo XIII.: Encycl. »Immortale Dei«, 1. Nov. 1885. D. B. n. 1868.
[50] Pijo XII.: Enciklika »Summi Pontificatus«, od 20. listopada 1939., Katolički List, br. 44. od 16. studenoga 1939., str. 561.
[51] Rim. 13, 1—2.
[52] Mt. 22, 21.
[53] Rim. 13, 7.
[54] 1 Pet. 13—14.

[55] Rim. 13, 5.
[56] U ovoj stvari isporedi: H. Noldin: De praeceptis Dei et Ecclesiae[15], n. 311, p. 329. Oeniponte 1922. Arthurus Vermeersch: Theologiae Moralis tomus I[3], n. 231, p. 235. Roma 1933.
[57] Djel. Ap. 5, 29. S. Th. 1. 2. qu, 96. a. 4. c.

u skrajnjoj nuždi, a u svijetu bi im mogli pomoći. I ako je dijete bez pristanka roditeljskoga ušlo u samostan, pod teški je grijeh obvezano istupiti, ako su roditelji u skrajnjoj bijedi, a ono bi im u svijetu moglo pomoći.

Djeca su se dužna roditeljima pokoravati. Ta je obveza teška u svemu onomu, što je časno i dopušteno, a spada u djelokrug obiteljske skrbi za djecu. Obveza nastaje svaki puta kad roditelji izrijekom i ozbiljno nešto nalože, a traje tako dugo, dok su djeca pod roditeljskom vlašću. Pokornost traži Crkva na temelju Sv. Pisma: »Djeco! pokoravajte se roditeljima u svemu, jer je ovo vrlo ugodno u Gospodinu.«[58] Roditelji su po naravnom zakonu dužni djecu poučavati i odgajati. Odgojiteljskoj roditeljskoj dužnosti odgovara kod djece dužnost poslušnosti. A da je dužnost posluha teška kad roditelji u važnoj stvari ozbilno zapovijedaju, vidi se jasno u Sv. Pismu: »Slušajte, sinovi, nauk svoga oca; vršite ga, da se spasite. Jer je Bog zapovijedio, da sinovi štuju oca, i dao je materi vlast nad njezinim sinovima. Onaj koji štuje svoga oca, bit će razveseljen u sinovima, i kad će se moliti, bit će uslišan. Onaj, koji štuje svoga oca, živjet će dugo vrijeme, i onaj, koji je poslušan ocu, pribavit će radost svojoj materi. Onaj, koje se boji Boga, štuje svoje roditelje, on služi, kao svojim gospodarima, onima, koji ga rodiše. Poštuj svoga oca i djelom i riječju, i u svakoj strpljivosti, da sađe na te njegov blagoslov, i da njegov blagoslov ostane s tobom sve do konca. Očev blagoslov gradi sinovima kuće, a materino prokletstvo ruši temelje. Nemoj se slaviti sramotom svojega oca, jer ono što služi njemu na ruglo, ne može služiti tebi na slavu. Jer čast svakoga čovjeka ovisi o dobrom imenu njegova oca, a nečastan otac služi na ruglo svomu sinu. Brini se, sinko, za svoga oca u njegovoj starosti, i nemoj ga nikada za života žalostiti. I ako je on oslabio u tijelu, imaj smilovanje prema njemu, i nemoj ga prezreti u jakosti svojoj; smilovanje prema ocu ne će otići u zaborav. O, kako je nečastan onaj, koji zapušta svoga oca! Proklet je od Boga onaj, koji srdi svoju mater.«[59] »Proklet bio, koji ne bi štovao svoga oca i svoje matere; a sav će puk odgovoriti: neka bude tako.«[60] Poslanica

[58] Kološ. 3, 20.
[59] Crkvenica 3, 2—18.
[60] V Mojs. 27, 16.

Rimljanima među onima, koji čine »što ne valja« spominje i nepokorne roditeljima.«[61] Sv. Pavao upozoruje »da će u posljednje dane nastati teška vremena, jer će ljudi biti . . . nepokorni roditeljima.«[62]

Djeca su obvezana štovati roditelje. Štovanje iskazuju roditeljima time, da u duši priznaju i cijene roditeljsku čast. Vanjskim će opet načinom pokazati štovanje, da o roditeljima lijepo govore i da im pomažu.

Pijo XI. visoko ističe obiteljsku vlast, kad piše: »Obitelj imade od Boga misiju, a stoga i pravo na odgoj djece: neotuđivo pravo, jer je ono nerazdjeljivo združeno sa strogom dužnosti; pravo starije od svakoga prava građanskoga društva i države i stoga nepovredivo od bilo koje zemaljske vlasti.«[63]

Obiteljski je auktoritet po nauci Crkve tako važan faktor u ljudskoj zajednici, da ga mora i država poštivati: »Dvostruka je dakle zadaća građanske vlasti, koja leži u državi: da štiti i promiče, a ne da apsorbira obitelj i pojedinca, ili čak, da se postavi na njihova mjesta.«[64]

Leon XIII. stavlja sv. Obitelj za uzor našim, ljudskim obiteljima. Očevi neka se ugledaju u sv. Josipa i njegove vrline, majke u Bl. Dj. Mariju kao uzor Majku, a djeca neka slijede prekrasni primjer Isusove poslušnosti prema sv. Josipu i Majci Božjoj. »Filii vero familias in Iesu, qui erat subditus illis (Ioseph et Mariae), habent divinum oboedientiae exemplar quod admirentur, colant, imitentur.«[65]

Obveza pokornosti traje samo tako dugo, dok je dijete pod roditeljskom vlasti. Kad dijete odraste i postane samostalno, prestaje obveza pokornosti. Dužnosti pak ljubavi i poštovanja prema roditeljima traju kroz cijeli život — dokgod roditelji žive.

Od kolike je važnosti poštivanje roditeljske vlasti — kako to uči Kat. Crkva — najočitije dokazuje dnevno iskustvo. Ono je neposrednim svjedokom, da je dijete to bolje i ljudskoj

[61] Rim. 1, 30.
[62] 2 Tim. 3, 2.
[63] Pijo XI., Enciklika »Divini illius magistri« — o kršćanskom odgoju mladeži, od 31. XII. 1929. »Korizmena poslanica katoličkog episkopata Kraljevine Jugoslavije o kršćanskom odgoju mladeži od 20. veljače 1930.
[64] Pijo XI.: »Divini illius magistri«.
[65] Leo XIII.: Breve »Neminem fugit« de 14. Iunii 1892.

zajednici to korisnije, što više i iskrenije poštuje roditeljsku vlast. Zato je sasvim opravdano načelo onih, koji kažu: Ako hoćeš znati kakvo je dijete, pitaj kako poštuje roditelje.

Stoljeća dokazuju, da je Kat. Crkva svojom naukom neprocjenjiva blagodat za ljudski rod, kako za cjelinu, tako i za pojedinca. Među blagodatima pak posebno mjesto zauzima nauka Crkve o auktoritetu naravnih društava: obitelji i države.

3. Kat. Crkva kroz cijelu svoju povijest neprestano ističe i brani svoju vlast. Dok su obitelj i država dva naravna društva, Crkva je vrhunaravno društvo. Sva su tri ova društva neposredno od Boga. I vlast je u njima neposredno od Boga. Razlika je samo u tome, što vlast u obitelji i državi izvire iz samoga društva kao nužna prirodna vlastitost društva, a otkriva je naš prirodni razum. Crkvi je pak vlast dao sam Isus Krist putem Objave. Crkvenu vlast, dakle, ne otkriva razum kao onu u obitelji i državi, nego mu je dana gotova od Sina Božjega.

Crkva ima božansku vlast, onu vlast, kojom je nekad Krist nastupao na zemlji. Isus Krist je rekao apostolima: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga; učeći ih, da drže sve, što sam vam zapovijedio. I evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta.«[66] Vlast, koju je imao Krist, ima i Crkva. Istu zadaću, koju je imao na zemlji Krist, ima kasnije — poslije Kristova uzašašća na nebo — Crkva. Kako je Krist nekada bio nerazdruživo povezan uz prvu Crkvu, tako je i danas. Samo je ta razlika, što je nekada bio uz Crkvu u vidljivom obliku — u ljudskom smrtnom tijelu, a danas boravi uz Crkvu nevidljivo.

Kat. je Crkva »društvo vrhunaravno, vidljivo, sveto i općenito, koje je Krist, dok je na zemlji boravio, osnovao i Crkvom prozvao . . . Isus Krist je utemeljio Crkvu da nastavlja na zemlji njegovo djelo, da se naime u njoj i po njoj plodovi otkupljenja, na križu stečeni, primjenjuju ljudima sve do konca svijeta.«[67]

Posluh crkvenom auktoritetu ima zaslugu kao da je iskazan samome Kristu. A neposluh se prema Crkvi mjeri težinom kao da je učinjen samome Kristu. »Tko vas sluša, mene sluša,

[66] Mt. 28, 19—20.
[67] Card. Gasparri: Cathechismus Catholicus[2], qu. 123 et 125.

i tko vas prezire, mene prezire; a tko mene prezire, prezire Onoga, koji je mene poslao.«[68]

»Vjera u Krista ne bi se održala čista i neiskvarena, kad je ne bi podupirala i ograđivala vjera u Crkvu, koja je stup i tvrđa istine. Krist sam, koji je Bog nadasve hvaljen uvijeke, podigao je ovaj stup vjere. Njegova zapovijed da slušamo Crkvu, te da riječi i zapovijedi Crkve poslušamo kao njegove vlastite riječi i zapovijedi, vrijedi za ljude svih vremena i krajeva.«[69]

Prednost je auktoriteta Kat. Crkve nad svim ostalim auktoritetima na zemlji i u tome, što je auktoritet Kat. Crkve nepogrešiv. Nepogrešiv je Papa kad govori sa stolice, t. j. kad kao vrhovni pastir i učitelj svih vjernika uči nauku o vjeri i ćudoređu, koju ima držati čitava Crkva. Nepogrešiv je Papa zajedno s biskupima čitave Crkve kad svečano uče nauku o vjeri i ćudoređu. Ova nepogrešiva učiteljska vlast može nastupati izvan općega sabora, a pogotovu nastupa na općem saboru. Nepogrešivost Crkve jasno slijedi iz Sv. Pisma. Isus je rekao Petru, čiji su nasljednici Pape: »Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata je paklena ne će nadvladati.« »Ja sam se molio za tebe, da vjera tvoja ne oslabi, i ti obrativši se utvrdi braću svoju.« Apostolima, čiji su nasljednici biskupi, veli Isus: »Ja ću moliti Oca, i dat će vam drugoga tješitelja, da ostane s vama dovijeka.« »A tješitelj, Duh Sveti, koga će Otac poslati u ime moje, on će vas naučiti svemu, i napomenut će vam sve, štogod sam vam rekao.« »A kad on dođe, Duh istine, uputit će vas u svu istinu, jer ne će od sebe govoriti, nego što čuje, govorit će, i javit će vam buduće stvari.« »Jer je našao za dobro Duh Sveti i mi, da ne stavljamo više nikakova bremena na vas osim ovoga potrebnoga.«[70]

Crkvena je vlast toliko ugledna, da njezine presude potvrđuje samo nebo. »Zaista vam kažem: Štogod svežete na zemlji, bit će svezano i na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.«[71]

Dok su učinci drugih vlasti samo vremeniti i ne prekoračuju zemaljskih međa, nego svršavaju u okviru vremena i ze-

[68] Lk. 10, 16.
[69] Pijo XI., Enciklika »Mit brennender Sorge«, od 14. III. 1937. Vidi Katolički List, god. 1937. br. 19—22.
[70] Mt. 16, 18; Lk. 22, 32; Iv. 14, 16 i 26; 16, 13; Djel. Ap. 15, 12.
[71] Mt. 18, 18.

maljskoga prostora, učinci se duhovne vlasti dižu nad zemlju, nad sve stvoreno i prelaze u vječnost. »Propovijedajte evanđelje svakomu stvorenju! Koji uzvjeruje i pokrsti se, spasit će se, a koji ne uvjeruje osudit će se.«[72]

Jer je crkvena vlast božanskoga porijekla i jer su posljedice crkvene vlasti tako dalekosežne, da donose sa sobom ne samo sreću i blagoslov zemajski, nego i sretnu, odnosno nesretnu vječnost, zato je Crkva uvijek budno bdjela nad svojom vlašću. Kroz sve ju je vjekove visoko isticala i neumorno propovijedala. Kroz svu se povijest za svoju vlast neustrašivo borila. U toj je borbi Crkva i teško stradala, ali nije nikada popuštala. Na nijedno drugo crkveno dobro nijesu neprijatelji toliko navaljivali, koliko na njezinu vlast. Tako je bilo kroz vjekove, tako je, i još gore, i danas. No Crkva nije nikada klonula. Ona je svijesna, da je njezina vlast s neba. Zato ju je nebo i u borbi za vlast pomagalo. A pomoć je Božja bila uvijek tolika, da je Crkva u svakoj borbi bila pobjednica.

VII. Kako da se podigne ugled vlasti?

1. Da se uzmogne podići ugled vlasti, treba najprije visoko poštivati Gospoda Boga, sam izvor svake vlasti. »Ponajprije treba upozoriti, da iznad svake druge realnosti stoji najviša, jedino vrhovno Biće, Bog, svemogući stvoritelj svih stvari, premudri i najpravedniji Sudac svih ljudi. Ta vrhovna realnost, Bog, jest najapsolutnija osuda besramnih laži komunizma. I uistinu, Bog jest i to ne radi toga, što ljudi vjeruju, nego zato jer postoji i radi toga u Njega vjeruje i moli Mu se svaki onaj, koji ne zatvara namjerice oči pred istinom.«[73]

Državnici treba da imaju neprestano Boga na pameti, ako hoće sačuvati, a pogotovu ako hoće podići svoj ugled. »Državni poglavari će dakle učiniti sve, kako ne bi na njihovom zemljištu i u njihovim narodima haračila bezbožnička propaganda, koja ruši sve temelje poretka. Nema auktoriteta vlasti na zemlji, ako nije priznavan auktoritet Božanskoga Veličanstva. Zakletva ne može imati vrijednosti, ako nije položena u ime živoga Boga.«[74]

[72] Mk. 16, 15—17.
[73] Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 26.
[74] Spomenuta Enciklika br. 74.

»Kako se može održati bilo kakova pogodba i kakovu vrijednost može imati neki ugovor ondje, gdje nema nikakve garancije savjesti? Kako se može govoriti o garanciji savjesti, gdje je nestalo svake vjere u Boga i svakoga straha Božjega? Kad dignemo ovaj temelj, s njim se ruši čitav moral i više nema lijeka, koji bi mogao zapriječiti, da malo pomalo, ali neizbježivo, dođe do propasti naroda, obitelji, države i same civilizacije.«[75]

»Sama pak država, vodeći računa o svojoj odgovornosti pred Bogom i pred društvom, ima po mudroj i trijeznoj upravi pružiti primjer svima drugima . . . Na isti način neka funkcijonari i svi državni činovnici uz obvezu savjesti ispunjaju vjerno i nesebično svoje dužnosti. Time će nasljedovati svijetle primjere iz prošlosti i iz sadašnjosti onih značajnih ljudi, koji nijesu žalili što su u neumornom radu žrtvovali sav svoj život za dobro domovine.«[76]

2. Činovništvo treba da je stručno obrazovano. Svaki treba da je u svojoj struci i u svome poslu na visini. To znači: treba gledati na sposobnosti, kvalifikacije i zaslužni rad kod podjeljivanja služba i položaja, a ne na lične veze i stranačku pripadnost. Riječ se korupcija ne bi smjela ni čuti u javnom životu. A baš tu bio je izvor najvećem broju nedaća, koje su tištile zadnjih 20 godina naš javni i privatni život. Koliko je puta već javljeno u novinama o strahovitim pronevjerenjima, što su ih počinili državni činovnici? A druge prljavštine bilo u službi, bilo u privatnom životu? Narod je već toliko toga čuo i čitao, što se ne bi smjelo događati u državnoj upravi, da je već na sve to i otupio, pa uopće na mnoge bolesne pojave nije ni reagirao. Kako to ide zajedno: na jednoj strani htjeti visoko poštivanje auktoriteta, a na drugoj strani trpjeti korupciju među činovništvom, radi koje se narod i te kako sablažnjavao. Dok vlada korupcija, nema ni govora o poštivanju auktoriteta. Koliko više korupcije, toliko manje auktoriteta. Koliko raste moć korupcije, toliko se smanjuje ugled vlasti. To je jasno iz svagdašnjega iskustva, a jednako i iz same naravi stvari. Narav auktoriteta traži, da ga nose oni, koji su u ljudskom društvu najsposobniji, najvredniji, najbolji. Kad si bilo koje društvo bira ili postavlja poglavarstvo, onda si bira između članova

[75] Pijo XI.: Enciklika »Caritati Christi«, od 3. svibnja 1932.
[76] Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 76.

one, koji su najbolji, a ne ološ. Samo će takvi, koji sami za zajedničko dobro najviše doprinose, imati moralnu snagu tražiti i od drugih žrtve za zajedničko dobro. Tako je i u državi. Činovništvo treba da je na svom mjestu u svakom pogledu. Onda tek ima pravo tražiti od naroda poštovanje i vršenje obveza prema državi, kako ih zakoni propisuju.

Čovjek je razumno biće. Zato se od čovjeka može tražiti samo razumna poslušnost. U naravi je razumna bića, da svemu traži razloge. Uvijek se pita zašto ovo ili ono? I kod posluha je tako. Zašto moram slušati? Pogotovu je taj »zašto« velik, ako je posluh težak i neugodan. A posluh je u životu redovito skopčan s poteškoćama i neugodnostima. Rijetko je kada ugodan i drag. Naš je razum — radi slabosti ljudske — tako nastrojen, da najprije pita: tko zapovijeda, a onda tek što zapovijeda. Ako je ugledan onaj, tko zapovijeda, lakše se u život sprovodi i ono što zapovijeda. Naprotiv, ako je neugledan i bez časti onaj, tko zapovijeda, teško će se progutati i ono, što zapovijeda — makar u sebi bilo i najbolje. Idealno je, i moralo bi se u životu kod poštivanja auktoriteta budno paziti na načelo: non quis, sed quid. Ne gledaj na onoga tko zapovijeda, nego na samu stvar, koju zapovijeda. Ako je stvar u sebi dobra i plemenita, poslušaj. Izvrši je, makar i nedostojan bio onaj, tko zapovijeda. To je opravdano. Tako bi ljudi morali činiti. Oni, koji su odgojeni, čine tako, i to im služi na čast. No prosječna publika, a ta je najbrojnija u životu, radije i prije pita tko zapovijeda, a onda što zapovijeda. Međutim i visoko odgojena publika, koja prije pita što se zapovijeda, a onda tek tko zapovijeda, lakše i spremnije posluša ono što se zapovijeda, ako je i onaj, koji zapovijeda, ugledan i na visini. Prema tome je važno, da nosilac auktoriteta bude ugledan ne samo za one, koji prije pitaju tko zapovijeda, a onda tek što zapovijeda, nego i za one, koji prije pitaju, što zapovijeda, a nakon toga tko zapovijeda. Očito je, dakle, da je za svaku vrstu ljudi od neprocjenjive važnosti, da su nosioci vlasti i lično i stručno pošteni i ugledni ljudi.

3. U vidu, da država dobije uglednih nosilaca vlasti i discipliniran narod, koji će svoju vlast rado i spremno slušati, presudnu ulogu igra škola. To vrijedi za sve škole, od najnižih do najviših, bile one stručne ili pak za opću naobrazbu. Škola ima služiti čovjeku i njegovu životu. Ona vrijedi toliko, koliko

usposobljuje čovjeka za život. Korist je od škole duhovna i materijalna. Kako je duhovna korist nad materijalnom, tako se i vrijednost škole mjeri po tome, da li više donosi koristi duhovne ili materijalne. Što je duhovna korist od škole veća, to je i sama škola vrednija.

Manjak našega školstva bio je, a tako je danas gotovo općenito po svijetu, da svu brigu posvećuje sticanju znanja, a odgoju, izgradnji značaja, ili kako bismo pučki rekli poštenju, vrlo malo. Narod dobiva iz današnjih škola ljude pune svakovrsna znanja. A kad gledaš etičko-moralnu stranu tih ljudi, karakter ili poštenje njihovo, često nalaziš jedva i minimum. Čovjek se snebiva od čuda: kako je moguće smoći toliko snage, strpljivosti i ustrajnosti u skupljanju znanja, a karakteru ne posvetiti ni najnužniju pažnju? A školovani ljudi bez karaktera i poštenja što znače za narod? To su učeni izrabljivači naroda, daleko opasniji narodu od običnih, priprostih i neukih izrabljivača. Ako kod čovjeka nije razvijena etičko-moralna strana, ako nije karakter, ako nema poštenja, ako ga u radu ne prati svijest odgovornosti pred Bogom i ljudima, a to baš naglašuje etika i moral, onda on gleda samo svoje interese. Što je učeniji, to ima veće zahtjeve. Što je školovaniji, to znade više i uspješnijih načina, kojima će zahtjeve zadovoljiti. A jer nije karakter, ne će se žacati ni od kakvih sredstava, samo da zadovolji svojim zahtjevima, bez obzira što će siromašni narod i najgore stradati. Zato su školovani ljudi, a u vjersko-moralnom pogledu neodgojeni, samo teret narodu. I što je takve inteligencije više, to je narodu teže.

»Do danas su se svi činovnici (sudci, predstojnici, profesori itd.) školali u sveučilištu tako, da je sveučilište bilo kao nekakva fabrika činovnika. To nije dobro . . . Mladi ljudi dođu na sveučilište, pa onda po dvije godine planduju, onda se malo uče, pa opet planduju, jer u školu (na nauk, ili kako se veli, »na predavanje«) ne moraju ići, — a profesore njihove država mora plaćati. Kad prođe i četvrta godina, onda na vrat na nos uče i polože ispite, pa sad hajd u narod — u službu. Ovakvo školanje — to je uzrok cijeloj našoj nevolji . . . To ne valja. Tko hoće da za plaću služi, taj treba da se za to ozbiljno pripravlja: dan na dan, godinu za godinom.«[77]

[77] Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački nauk« — »Više državne škole, str. 54.

»Cilj je našega školovanja — lakši život, uživanje, što veća lagodnost u svemu. Život je narodni naprotiv sama gotova patnja, oskudica. To nas ne privlači, to nas tjera od naroda.«[78]

»Rietki su danas — sud je Antuna Radića, — koji bi se znanjem obogatili i prosvijetlili, a uz to zdušni i pošteni ostali. Ali ako se takav gdje nađe — a nađe se ipak — taj onda vrijedi tri puta više, nego drugi »inteligentan« i prosviećen čovjek bez pravoga poštenja.«[79]

»Mnogo se viče na našu inteligenciju ili ,gospodu'. Mnogo je u njoj zla, to je istina, — ali tu treba dobro razlikovati. Nije sve inteligencija, što nosi švabske hlače; pače ni sve ono nije inteligencija, što je svršilo škole, makar i visoke. Za inteligenciju nije dosta ni visoka škola, ni visoka služba. Za inteligenciju treba visok um i dobro srce; tko to ima, taj je pravo »inteligentan«, taj poštuje svoj narod, jer poštuje sebe i sve svoje. A mi Hrvati imamo, hvala Bogu, i takve inteligencije i ,gospode'.«[80]

Kako škola pazi na sticanje znanja, tako se uporedo neka brine i za odgoj. Naučni i odgojni momenti neka idu uporedo. Samo je naobražen i odgojen čovjek — kulturan čovjek, potpun čovjek. Kako se u građanskom životu puno naglašuje vrijednost čovjeka, koji se vlada prema propisima građanske uljudnosti, koja i nije drugo nego praktična posljedica etičkih i vjersko-moralnih načela, tako još više treba isticati veličinu samog izvora, samih etičkih i vjersko-moralnih načela. Bog, vjera, Crkva, narod, poštenje — to su pojmovi, koje treba neprestano osvježivati i u teoriji i u praksi po svim školama. Radi Boga i iz vjersko-moralnih načela treba najprije raditi za narodno dobro. Privređivati narodu, koristiti narodu, dizati narod, liječiti narod; onda tek imade inteligenat pravo tražiti od naroda, da ga narod primjereno njegovu staležu i uzdržava.

Glas Božji u svojoj duši treba neprestano slušati. On nas neodoljivom snagom upućuje na dobro. To vrijedi u radu za lično dobro. To treba imati na pameti i u radu za narodno dobro. U tom duhu treba odgajati omladinu u školama, a školo-

[78] Dr. Antun Radić: »Narod o sebi«, Zbornik III. Zagreb 1898., str. 204—207.

[79] Dr. Antun Radić: »Trideset milijuna Hrvata«. Dom IV. br. 16., str. 246 i 247.

[80] Dr. Antun Radić: »Inteligencija«. Dom II. br. 11, str. 161.

vani će ljudi onda tako odgajati narod. »Kako bi to bilo, da bi narod u duši baš svagda nosio glas Božji? Zašto bi to moralo biti? Zato, što je čovječja duša od Boga, i nju se ne može prevariti nikako: sve na svijetu možeš prevariti, ali duše svoje ne možeš prevariti. Duša ti može biti zla i crna, ali ona svagda zna, da je zla i crna, nju uvijek nešto vuče za pravicom i za svijetlom, i nema mira dok ne dođe dobro.«[81]

Antun se Radić jednom zgodom obraća mladencima, pa im stavlja na srce: »Kad vam bude najteže u životu, i kad ostarite, pa se ogledate za sobom na cijeli život, — sve će biti tamno, tužno i na duši teško, a samo ono, ako ste komu dobri bili, — to će biti svijetlo, radosno i duši lako. Drugoga dobra i nema na svijetu osim toga, što je čovjeku dobar.«[82] Za sebe čovjek pak otvoreno priznaje, a to je porazan sud za vrijednost naših škola: »Ja sam — hvala Bogu! — i ja sam prošao te visoke škole. Bog mi je svjedok! nikad mi tamo nijesu potresli dušom učeći me: Sinko, čuvaj se zla! Nikad! I ako se danas bojim Boga, i ako ikoliko hoću dobro, imam zahvaliti samo svojoj dragoj i nikad dosta oplakanoj materi i ocu mojemu, a ne visokoj školi.«[83]

4. Po općem je priznanju Kat. Crkva najjači faktor na svijetu u obrani i dizanju auktoriteta, kako svoga, tako obiteljskoga i državnoga. Crkva će tu uzvišenu svoju zadaću vršiti to uspješnije, što će biti slobodnija u svom radu. Zato je država u svom vlastitom interesu dužna dati Kat. Crkvi potpunu slobodu rada. Država je dužna podupirati Crkvu u njezinu radu, jer je svaki uspjeh Crkve ujedno i uspjeh države. Sve, čime je Crkva oplemenila i obogatila svoje vjernike, oplemenila je i obogatila podanike države, jer su iste osobe i u isto vrijeme i vjernici Crkve i podanici države. Htjeti podići auktoritet državi i obitelji, a ne htjeti dati slobode Crkvi, najsposobnijemu i najpožrtvovnijemu radniku na polju auktoriteta, znači piliti granu, na kojoj država sjedi. Do danas se — nažalost — i to događalo. Vikalo se na Crkvu, sputavala joj se sloboda rada. Ima država, koje ne će da prihvate ruku suradnicu Crkve. Posljedica je takva postupka neprestano širenje i jačanje ko-

[81] Dr. Antun Radić: »Javno mnijenje«. Dom II. br. 12, str. 178—179.

[82] Dr. Antun Radić: »Riječ mladencima«. Dom III. br. 20, str. 347.

[83] Dr. Antun Radić: »I među krmcima se, kažu, pozna tko je stariji.« Dom I. br. 16, str. 245.

munizma, toga najljućega neprijatelja i Božjega i ljudskoga auktoriteta.

Potrebno je, da, nužno je, da se države što tjesnije priklone Crkvi. Traže to opći interesi cijeloga čovječanstva. Na to upozoruje Pijo XI.: »Ali je država u isto vrijeme Crkvi dužna dati potpunu slobodu, da bi mogla izvršiti svoju božansku, čisto duhovnu misiju. Time će moći pridonijeti i samome izbavljenju naroda iz strahovitih smetnja današnjice. Danas se sa svih strana čuju očajni pozivi svim duhovnim i moralnim snagama. To je i pravo, jer ako hoćemo pobijati zlo, tada treba gledati u njegovo porijeklo, koje je duhovne naravi. Iz toga otrovnoga izvora po paklenskoj logici izlaze sva zla komunizma. Danas se među svim moralnim i duhovnim snagama ističe bez sumnje Kat. Crkva i radi toga traži samo dobro čovječanstva, da se ne prave zapreke njezinoj akciji.«[84]

Danas nije suvremeno braniti auktoritet. Obratno, suvremeno je napadati auktoritet. Što netko više napada auktoritet, to je, po krivom sudu današnjeg svijeta, suvremeniji. No Crkva ipak brani auktoritet. Brani ga svom snagom. Radi toga mnogo trpi i mnogo strada. Ali će doći vrijeme, i nije daleko, kad će Kat. Crkva dobiti javno i trajno priznanje, da je izdržala gigantsku borbu s neprijateljima auktoriteta, i spasila ljudskom društvu ne samo auktoritet nego i sam opstanak.

---

[84] Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 77.

S dopuštenjem nadb. duhovnog stola u Zagreba od 23. VIII. 1941., br. 12346.

